

Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэмрэ и Правительствэрэ ягъэзет

ЮфшIэнышхор аухыгъ

Гуманитар шIэныгъэхэм апылъ Адыгэ республикэ институтым гъэцэкIэжьи ЮфшIэнхэр зэррашIылIэхэр кыххэтытэу хъугъэ. ИгъэкI хъугъэ унэу илъэсыбэ зыныбжьи зынкъ ибгъэуцэжьиным пае ЮфшIэнышхо ищыкIэгъагъ. Ау илъэситIу имыкIукIэ гъэцэкIэжьи ЮфшIэнхэр аухыгъэх. Тхылхэу, архивэу чIащыгъагъэр мы мафэхэм къацэжьи-гъэхэу, етIуныгъэу зэрагъэфэжьи.
Юфхэр зынэсыгъэхэм, унэу зэтырагъэпсыхъагъэм зычIэхъажьишхэм тыкIэупчIагъ. Институтым идиректорэу, филологие шIэныгъэхэмкIэ докторэу Бырсыр Батырбий гуцыIэгъу тыфэхъугъ.

— ГъэцэкIэжьи ЮфшIэнхэр тыухыгъэх. Чыунэм тIэкIу-шъокIухэр рашIылIэжьишхэм щыт, ау ар тэ дгъэфедэштэ-пышъ, тежэштэп.

ЮфшIэнхэр дэгъоу кIуагъэх. КIашъуи джэхашъуи, проектым кызырэдильгъэу дэгъоу ашIыгъэх. ПсэолъэшI компаниеу Цышэ Борисэ зипащэм пшъэрлыгъэу зыфигъэуцужьи-гъэр дэгъоу ыгъэцэкIагъ. Джы илъэситIыкIэ тапэкIэ зэщы-кIуагъэ горэ унэм фэхъуми, ыпкIэ хэмылгъэу тфагъэцэкIэ-жьишхэм пшъэрлыгъэу зыфашIы-жьишхэм.

Президентэу ТхакIушынэ Аслъан лъэшэу тызэрэфэрээр кыххэзгъэщымэ сшIоигъу. ЮфшIэным ищыкIэгъэшт ах-щэр псэолъэшIхэр щимы-

гъакIэхэу икIу фэдизэу кытIупщыгъ. ЗэмкIэ миллион 15, етIанэ 4,8-рэ, ащ ыуж псэуалгъэхэм апIухъанэу зы миллионрэ мин 200-рэ кытIупщыгъ. ГъэцэкIэжьи ЮфшIэнхэр окIофэхэ тфэгъогогъо институтым Президентыр къэкIуагъ, ЮфшIэнхэр зэрэкIохэрэм лъып-лъагъ, ыналэ тетыгъ.

Зэ къэкIогъум ятIонэрэ къа-тым узэрэдэкIоешт лъэоир ашIэу зельгъум, ыгу рыхъы-гъэп ыкIи ежъ унэ Фыжым зэрэщышIыгъэм фэдэу кIаригъэшIыкыжьишхэм. Унэм хэмы-тыгъэ санузелхэр ышъхъагъи ычIэгъи ащагъэпсыгъэх. КIэ-кIэу къэпIон хъумэ, дэгъу дэ-дэу тиинститут иунэ зэтыра-гъэпсыхъагъ.

— **Сыдигъо шъучIэхъа-жьишхэм шъугъэра?**

— Тэ стол, шкаф, нэмыкI псэолъэжъэу тIагъэхэр идгъэ-уцожьынхэщ, псынIкIэу ты-чIэхъажьи тыгу хэлъыгъ. Ау Премьер-министрэу КъумпIыл Муратэ кIэу кытIащэфымэ нахъ тэрэзу ылытагъ, джы ащ тежэ. Тэри псэуалгъэхэр зэд-гъэгъотыгъэх. Ащ фэдэу бюд-жет ахыцэкIэ шкаф 15 тIэ-

фыгъэ, шъхъаныгъупчъэ Iухъохэри зэтэгъэгъотых.

Непэ зэрэпIэжъугъэу, еджэ-пIэ ыкIи зэхэсыпIэ залэу тIагъэр библиотекэ хъоо-пщау тшIыгъэ. Археологхэм яунэ джы тхылъеджэ ыкIи актовэ залэу дгъэфедэшт.

— **УнакIэм шъучIэхъа-жьишхэм шъуиЮфшIэн уах-тэ зэхъокIыгъэ хъуцта?**

— Аужырэ илъэс 15-м

тишIэныгъэлэжъхэр тхъамафэм мэфитIурэ ЮфшIапIэм къако-щыгъэх. Джы унэм тызычIэ-хъажькIэ, мэфитIум ычIыпIэкIэ мэфипIлэ яЮфшIапIэ чIыпIэ къакохэу ашIышт. Ар зымы-гопагъэхэри кыххэкIыгъэх, ау ащ тетымэ, ЮфшIэнымкIэ нахъ тэрэз.

— **Тхъауегъэпсы.**
СИХЪУ Гоцнагъу.
Сурэтым итыр: тхылхэр зэхыхъых.

Джэджэ районым щыщ ОАО-у «Дондуковский элеватор» зыфиIорэм игенеральнэ директорэу М.А. Болэкъом фэкIо Лъытэныгъэ зыфэсшIэу Мыхъамэт Адам ыкIор!

Адыгэ Республикэм мэкъу-мэщымкIэ и Министерствэ иколлегии ыцIэкIэ бжыхъэ лэжыгъэхэм яIухыжьи гъэхъагъэ хэлъэу зэрэщыуухыгъэм фэшI сышъуфэгъушIо.

Шъуипредприятие илэжъакохэм бжыхъэс гектар 3019-м иIухыжьи республикэмкIэ апэрэу аухыгъ, гектар тель-тэу гурытымкIэ центнер 53,1-рэ кырахыгъ. Гектар 540-м хъэу ащыIушъуухыжьишхэм изы гектар центнер 46,1-рэ кы-тыгъ, бжыхъэ коцэу гектар 2070-рэ хъуштыгъэм гектар тельгъэу центнер 54,9-рэ кышъуухыгъ, рапс гектар 409-м изы гектар центнер 21,3-рэ кытыгъ.

Гуфэбэныгъэшхо хэлъэу ори, о пцIэкIэ зэкIэ предприя-тием иЮфшIэхэми гъэхъэгъэшIоу шъушIыгъэм фэшI сышъуфэгъушIо.

Пстэуми псауныгъэ пытэ, насып щыIакIэ шъуиIэнэу ыкIи Адыгэ Республикэм, здытие Хэгъэгум — Урысые Феде-рацияем хэхъоныгъэшIухэр ашIынхэм шъуиIахышхо тапэки хэшъушIыхъанэу сышъуфэгъушIо!

*Лъытэныгъэ кыпфэзышIэу Адыгэ Республикэм
мэкъу-мэщымкIэ и министрэу Ю.Н. ПЕТРОВ*

Адыгэ Республикэм ЮфшIэнымрэ социальнэ хэхъоныгъэмрэкIэ и Министерствэ иунашъу

Гухэлъ гъэнэфагъэ зилэ ведомствэ программэу «Адыгэ Республикэм щыпсэурэ сэкъатхэм социальнэ IэпыIэгъу ятыгъэныр» зыфиIоу 2011-рэ илъэсым тельытагъэр ухэсыгъэным ехылагъ

Адыгэ Республикэм иминистрэхэм я Кабинет иунашъоу N 145-р зытэту «Гухэлъ гъэнэфагъэ зилэ ведомствэ программэхэр зэрэзэхъэгъэуцохэрэ, зэраухэсыхэрэ ыкIи зэ-рагъэцэкIэхэрэ шIыкIэм ехылагъ» зыфиIоу 2008-рэ илъэсым шышъхъэIум и 14-м кыдэкIыгъэм тегъэпсыхъагъэу сэкъатныгъэ зилэхэм социальнэ IэпыIэгъу тедзэ ятыгъэ-ным пае **унашъо сэшIы:**

1. Гухэлъ гъэнэфагъэ зилэ ведомствэ про-граммэу «Адыгэ Республикэм щыпсэурэ сэкъатхэм социальнэ IэпыIэгъу ятыгъэныр» зыфиIоу 2011-рэ илъэсым тельытагъэр ух-сыгъэнэу.

2. Гухэлъ гъэнэфагъэ зилэ ведомствэ про-граммэу «Адыгэ Республикэм щыпсэурэ сэкъатхэм социальнэ IэпыIэгъу ятыгъэныр» зыфиIоу 2011-рэ илъэсым тельытагъэр ух-сыгъэнэу.

3. Къэбар-правовой отделым ипащэ

(О. В. Долголенкэм) унашъом зыкIатхэ-хэрэм ыуж мэфитф пIалъэкIэ:

— Адыгэ Республикэм ЮфшIэнымрэ со-циальнэ хэхъоныгъэмрэкIэ и Министерствэ исайт мы унашъор ригъэхъанэу, гъэзетхэу «Советскэ Адыгеимрэ» «Адыгэ макъэмрэ», джаш фэдэу мазэм зэ кыдэкIырэ сборникэу «Адыгэ Республикэм и законодательствэ зэхэ-угъогъэхэр» зыфиIорэм кыххаригъэутынэу;

— Урысые Федерациейм исубъектхэм янормативнэ правовой актхэм яфедеральнэ регистрэ хагъэхъаным пае мы унашъор Уры-сые Федерациейм юстициемкIэ и Министе-рствэ и ГъэIорышIапIэу Адыгэ Республикэм щылэм фигъэхъынэу.

4. Мы унашъом игъэцэкIэн зэрэкIорэм сылбылгъэнэу сэ шъхъэкIэ зыфэсэгъазэ.

Министрэу Наталья ШИРОКОВА
къ. Мыекъуапэ,
мэкъуогъум и 23-рэ, 2010-рэ илобъэ
N 186

ШЪУНАИЭ ТЕШЪУДЗ!

ШъуиупчІэхэр яшъутынхэ шъульэкІышт

Адыгэ Республикэм ІофшІэ-нымкІэ ыкІи социальнэ хэбоньгъэмкІэ и Министерствэ макъэ кызырэгъаІугъэмкІэ, федеральнэ къулыкъоу «Единый социальный телефон» зыфиІорэм иІофшІэн бэдзэогъум и 7-м ригъэжъагъ. Къэралыгъом исыд фэдэрэ чІыпІи шыпсэухэрэм цыфхэр социальнэу къэухъумэгъэнхэм фэгъэхьыгъэ упчІэхэр телефонэу 8 800 555-0-222-мкІэ аратынхэ алыэкІышт.

«Къэралыгъом шыпсэухэрэм социальнэ фэлэ-фашІэхэр афэ-зыгъэцэкІэрэ органхэм нахэ алыІэсыгъошІу хъунхэм, системэм зэрэпсаоу иІофшІэн нахышІоу зэхэцэгъэным апае а проектър Урысые Федерацие и Минздравсоцразвитие егъэцэкІэ», — къыщелэ министрэу Татьяна Голикова иписъмэу чІыпІэ министрствэхэм афагъэхьыгъэхэм.

Министрэм кызырэгъэхифыремкІэ, цыфхэм жэрыІоу е писъмекІэ къатырэ упчІэхэм атехыгъэу нахыбэрэ зэрехыІлэхэрэ Іофыгъохэм япхыгъэ джэуапхэр зэгъаІугъэхэу, «база типовых ответов» зыфалуагъэр агъэхъазырыгъ, информацион-нэ-справочнэ къулыкъом иоператорхэри рагъэджагъэх.

Мыщ фэдэ телефон зыкІхэр Урысыем ирегионыбэхэм ашэлажъэх УФ-м иминистерствэ ишІуагъэкІэ ыкІи иІэпыІэгъукІэ зэхэцагъэхэу, джы ахэр экІлэ

мы къулыкъом зэрипхыжы-щтых.

Справочнэ-консультативнэ къулыкъоу чэщ-zymaфэм зэпы-мыоу Іоф зышІэрэм мазэм къыкІоцІ нэбгырэ мини 3-м джэуап аритыжыын ылъэкІышт, зэдэгущыІэгъур такы-кытфым нахэ мыбэу. «Пиковая нагрузка» зыфалорэ ІофшІакІэм тетмэ — мин 30-м нэсын амал иІ. Мы къулыкъом утеомэ, къыпфызэхафышт фэгъэкІотэныгъэу уиІэм елы-тыгъэу ахыщэу къыуатын фаер зыфэдызыр, узыгъэгумэкІырэ ІофыгъомкІэ зызыфэгъэгъээн фаер, лъэІу тхылъыр зэрэхбгъэуцощт шыкІэри къыуалошт, нэмыкІ упчІэхэмкІи ІэпыІэгъу къыпфэхъуштых.

Социальнэ телефон зыкІэу зигугъу къэтшырэм нэбгырэ 32-рэ епхыгъ. Ахэм экІлэми сэкъатныгъэ яІ — дэу алыгъэу е хъафизэх, ау нэбгырэ пэпчэ апшъэрэ гъэсэныгъэ иІ. Ащ нэмыкІэу еІлани ахэр фагъэхъазырыгъэх цыфхэм яупчІэхэм джэуап гъэнэфагъэ зэхэфыгъэу, гурьІогъошІоу аратыжыным.

«Проектым шІогъэшхо къехы, — къыщелэ Т. Голикова итхыгъэ, — сыда пІомэ сэкъатныгъэ зилэ нэбгырипшІ пчъагъэмэ ІофшІэнІэ чІыпІэ агъоты ыкІи цыфхэр социальнэу къэухъумэгъэнхэм епхыгъэ упчІэу ахэр зыгъэгумэкІхэрэм аджэуапи псынклэу алоклэжыы.

«ЛъэсрыкІу»

2010-рэ илъэсым иапэрэ мэхикъыкІоцІ республикэм игъогухэм экІлэмкІи хъугъэ-шІэгъэ 229-рэ атехъухъагъ, ахэм нэбгырэ 49-рэ ахэкІодагъ, 286-мэ шъобжэ зэфэшхъафхэр атешагъэхэ хъугъэ.

ЛъэсрыкІохэмрэ водителхэмрэ «зэрэзегуремыІохэрэм», гъогум шынагъоу хэ-лър икъоу кызырэгъады-лътэрэм тхъамыкІагъоу кыхэкІырэм ипчъагъэ зэрэ-хэхорэр ары гумэкІыгъоу къзытырэр. Ащ фэдэу лъэ-срыкІохэр зыхэлэжъагъэу тигъогухэм атехъухъэгъэ хъугъэ-шІэгъэ 69-у инспекторхэм агъэунэфыгъэм шы-щэу 26-м еж лъэсрыкІохэм ямысагъэ хэлъ, пстэумкІи хэкІодагъэр нэбгырэ 21-рэ, 53-мэ шъобжхэр атешагъэ хъугъэ.

ЛъэсрыкІоу гъогум темы-тыхэу автотранспортыр бэу зыщызекІорэм зэрэтехъэ-

рэм, ежхэм афагъэнэфэгъэ зэпырыкІыпІэхэр «къаухъэ-зэ» гъогур зэрэзэпачырэм, светофорым зэрэлъымы-плъэхэрэм нахыбэу тхъа-мыкІагъор къафехы. Шап-хэхэр нахэ макІэу аукъон-хэм, гъогум фэсакъынхэм апае Іофтхъабзэу «Лъэс-рыкІу» зыфиІорэр тызыхэт мазэм и 12-м къыщыуб-лагъэу и 19-м нэс республи-кэм шыкІошт. А уахътэм къыкІоцІ лъэсрыкІоу шап-хэхэр зымыгъэцэкІэхэрэм якъычІэгъэщын инспектор-хэр нахэ гъэлъэшыгъэу лыпылбэштых.

ПАТЫКЪО Ичрам. Милициеи иподполковник.

Шъпсэух адыгэхэр дунаим

Адыгэхэм ижъыкІэ ятеплъэ-шъошагъэр

Сурэтыр Едыджэ Батырай итхылъэу «Адыги» зыфиІорэм къыдэтхыгъ, зышІыгъэр гъэнэфагъэп. Черкесхэр.

Эд. СПЕНСЕР:

«Апэрэу зыплъэгъукІэ черкесым итеплъэ зэон фэшІоу зэрэщытыр кыхэхы. Ибгъэжъ плъакІэ, ынэпцэ Іэтыгъэхэр, ыпэкІэ шІуцІэхэр, ыжэкІэ кІыхъэхэр, занкІэу (зандэу) зэрэкІорэр, егъэзыгъэ зыхэмылэ ишъхъафит зекІуакІэ — ахэр экІэ ІэкІыб къэралыгъоу кыкІыгъэ цыфым ыгъэшІэгъон закІэу зэхэлъых. Ащ уналэ темьдзэни, уемыплъыни плъэкІырэп. Къыхэгъэщыгъэн фае зэолІ шыгъынэу шыгъым черкесым итеплъэ бгъэшІэгъонымкІэ мэхъанэ зэриІэр.

Мыжбо лъапІэхэмкІэ гъэкІэрэкІэгъэ къамэу ыбг пышІагъэмрэ хурышъо пэІо шІуцІэ зэпцыІужымырэ ишъуашэ анахъэу къэзыгъэдахэхэрэм ащыщых. Шыгъыным изакъоп, ахэм анахэ хуль-фыгъэ шъоецыери къагъэкІэрэкІэн алыэкІышт».

«Нэфыр» ежъагъ

АР-м и Къэралыгъо Совет — Хасэм и депутатэу КІэрмыт Мухъдинэ иунэе мылкъукІэ ежъ зэхыщэгъэ кІэлэцІыкІу къышъокІо ансамблэу «Нэф» зыфиІорэр адыгэхэр зыщыпсэурэ ІэкІыб къэралхэм илъэсыбэ хъугъэу экІлэлыкІоу ещх. Ансамблэм чІыпІэ зэфэшхъафхэм концертхэр къащетых, ІэкІыбым шыпсэурэ адыгэ кІалэхэм, пышашъэхэм алоклэх, адыгэ унагъохэм арэхъэх, ялэгъухэм ящыІакІэ нэІуасэ зыфашІы.

«Нэфым» хэтхэм анэмыкІэу КІэрмытым гъусэ ешІых шІэ-ныгъэлэжъхэр, оредыІохэр, журналистхэр ыкІи нэмыкІ творческэ ІофышІэхэр.

Непэ Мухъдинэ зипэщэ купыр Иорданием ежъагъ. Ащ икІынхэшъ, Израиль кІоштых. ЭкІлэмкІи тхъамэфищырэ кол-лективыр адыгэхэр зыщыпсэ-урэ хэгъэгухэм ащылэщтых, Іоф къащашІэшт.

ИлъэсыбэкІэ узэкІлэбэжы-мэ, шъхъафитыджэу ячІыгу икІыжыгъэ тилъэкпкъэгъухэм цыІэхэми тымышІэуи, талумы-кІэуи лІэшІэгъум ехъу кІуагъэ. Джы, Тхэм ишыкуркІэ, уклон уфит. Ау ІэкІыбым клонышъ, ежъ иахыщэкІэ тхъамафэ-тхъа-мэфищэ къэтын амал зилэр

нэбгырэ зырыз дэд, лэжъапкІэр икъуштэп. Ары Мухъдинэ ышІэрэм мэхъанэшхо къэзыты-рэр. Ежъ иунэе мылкъукІэ мы аужырэ илъэс экІлэлыкІом кол-лективышхор ІэкІыбым рещы, мээ Іэпэ-цыпэрэ къегъэты. Аш-хыщтыри, унэу зырысыштхэри, къэралыгъоу зыдэкІуагъэм кы-зэрэщекІокІыштхэри — экІэри ежъ кІалэм ыпшъэ релъхъажы.

Непэ тиобшестэ зыгу кІо-дыгъабэмэ уащыІукІэшт, шыІэ-ныгъэр къызэтеуцауагъэу, ыпэ мыкІуагъэу зыІохэрэри шыІэх. Ау Мухъдинэ фэдэу ыІорэмкІэ арэп, ышІэрэмкІэ лъэкпкъым фэгумэ-кІыхэрэр зэрэщыІэхэм гур къы-дащэе, дэгъу горэ лъэкпкъым ыпэкІэ шыІэу къышІуагъэшІы.

СИХЪУ Гоцнагъу.

Шыхъатэу укІуагъэмэ — пщыныжъ!

Банкым чІыфэу къыІахыгъэр зэрамыпщыныжыгъэм ыпкъ кыкІыкІэ ІэкІыбым икІын амал ямыІэу непэ республикэм нэбгы-рэ 238-рэ ис. УФ-м исуд приставхэм якъулыкъу АР-мкІэ и Гъэ-ІорышланІэ судхэм рахъухъагъэу къыІэкІэхъагъэхэм къапкырыкІызэ, ащ фэдиз тхылъ ыгъэхъазырыгъ. Чыфэр о пшъхъэкІэ умыштагъэ-ми, кыІызыхыгъэм уришыхъатыгъэмэ ащ ымытыжырэм о ебгъэ-гъэзэжыныу пшъэрылгъэ пштагъэу зэрэхъурэр приставхэм экІлэми джыри зэ агу къагъэкІыжы.

Мары джырэблагъэ банкым чІыфэу сомэ мин 58-рэ езымыты-жырэм ар къызыІехым ишыхъат хъугъэгъэ бзылфыгъэмрэ хуль-фыгъэмрэ ахыщэм рагъэгъэзэжыныу Мыекъопэ район судым зэрэрихъухъагъэмкІэ приставхэм тхылъ къалэкІэхъагъ. Хульфыгъэм ІэпыІэгъу зэримыгъотыщтыр къызыгурэІом, изакъоу сомэ мин 58-р ыпщыныгъ.

Суд приставхэм мы шыкІэр зэрагъэфедэрэм ишІуагъэкІэ мы илъэсыр къызыхъагъэм къышыублагъэу банкым къытыгъэ чІыфэу сомэ 1 746 564-рэ пщыныжыгъэ хъугъэ.

МашІом

уфэмысакъым...

Бэдзэогъум и 12-м сыхъа-тыр 12-мэ аджэжъ Мыекъуа-пэ иурамэу Прямоим тет унэу N 209-м къыкІэнагъ, ащ сабийхэр исыгъэх.

МашІоу къэмыгъэхъугъэ-нымкІэ къэралыгъоу инспек-торэу Михаил Кандауровым кызырэгъадырэмкІэ, кІэлэцІы-кІухэр машІом зэрэриджэ-гугъэхэр ары тхъамыкІа-гъор къызыхэкІыгъэр.

Илъэсшъ зыныбжъ Али-нэрэ илъэсшІу зыныбжъ Ми-ланэрэ язакъоу Новиковхэм унэм къыранагъэх. Зыпари зылымыплъэрэ сабийхэм мэшІо хэгъэналъэр къагъо-ти, ошэкурым кІагъэнагъ. МашІом зыкъызеІэгъым, пчъэр егъэтыгъагъ, сабий-хэр унэм кыкІынхэ алыэ-кІынэу шытыгъэп.

МашІом зыкъызэриш-тагъэр гъунэгъухэм къалъэ-гъуи къэкІуагъэх, сабийхэм янасыпкІэ мэшІогъэкІуа-сэхэр такыкІы 5 нахыбэ темышІэу къэсыгъэх ыкІи машІор агъэкІосагъ. Унэм шыщэу квадратнэ метрэ 12 стыгъэ.

Сабийхэм япсауныгъэ пкІэгъуасэм зэрар рихыгъ. Ау игъом къэкІогъэ «Іэпы-Іэгъу псынклэм» ишІуагъэ ахэм аригъэкІыгъ.

Сабийхэр изакъоу унэм къышъумынх!

МэкъэгъэІу

Урысые Федерациеи и Президент 2010-рэ илъэ-сым мэкъуогъум и 9-м ышІыгъэ Указэу N 690-р зытетымкІэ Урысые Феде-рациеи къэралыгъо анти-наркотическэ политикэмкІэ истратегиеу 2020-рэ илъэ-сым нэс зыргъозэщтхэр ухэсыгъэ хъугъэ.

Стратегием тетэу зэрэ-зекІохэрэр къэгъэлъэ-гъогъэнымкІэ мыщ фэдэ интернет амалхэр шыІэх:

— Урысыем и ФСКН исайтыкІэу www.fskn.gov.ru

— стратегиемкІэ сай-тэу www.statgar.ru

ЮНЫГЪУ-2010-рэ

Псынклэу, чэнагъэ фэмышъоу лэжъыгъэр гутхыжъын!

Комбайнер пэрытых

Мы сурэтым ит комбайнерхэу Владимир Кудриньмрэ (сэмэгумкIэ щыт) Александр Колесниковмрэ илээсыбэ хъугъэу Шэуджэн районым щыц СПК-у «Заря» зыфиорэм шэлажъэх. Илээс къэс ахэм лэжъыгъэхэм ялхыжъын гъэхъагъэ шашы. Мыгъи Юныгъом пэрытныгъэр щызылгъэхэм ащыщых.

РайонымкIэ лэжъыгъэ зэфэшъафхэр зыщэгъагъохэрэм зыкIэ ащыц Къэгъэзжэ Мурат зипщэ СПК-у «Заря» зыфиорэр. Мыгъи ащ бжыхъасэхэр щэгъэбэгъагъэх. Ялэгъэ хъэ гектари 100-у мэфэ заулкIэ Гуахыжъыгъэм гектар тельытэу центнер 55-рэ фэдиз хъазыр кырахыгъ.

Мы мафэхэм коц гектар 910-у ащ кышцагъэкIыгъэр чIэнагъэ фэмышъоу аугъойжъышъ, хъэмэ зэтэгъэпсы-

хъагъэу ялэм рагъэуалIэ, ащ лыпыгъэу лэжъыгъэм ешылIэгъэн фаер агъэцакIэшъ, гъушъапIэхэм арагъэкIужы. Якоц щыц гектари 100 заулэу Гуахыжъыгъэм гектар тельытэу центнер 50-м кышчымыкIэу кырахыгъ.

ХъызмэтшIапIэм иагронном шъхъалэу Къохъужэ Азэмак кызыриорэмкIэ, лэжъыгъэр зыщыгуахыжъырэ хыпкхэм комбайнэхэм уарзэр аупкIатэзэ къаханэ, ащ лыкIоу чIыгушъхъашъор тырагъэушъэбыкIы. Арэуштэу зэрашырэм чIыгум гъомылэу хэлым кыыхгъэхъошт.

ХъызмэтшIапIэм илэжъа-кIохэм мэфэ ошлхэр кызыфагъэфедэхъэзэ, коцэу къагъэкIыгъэр псынклэу Гуахыжъыгъэным иамалхэр зэрэхъэх.

Тезыхыгъэр Аркадий Курнос.

Джэджэ районым щызэхэ-щэгъэ мэкъумэщышIэ-фермер хъызмэтшIапIэу Юрий Сидоровыр зипащэм республикэмкIэ коцым илхыжъын апэу щыфежъагъэх. Ащ бжыхъэ коц гектар мини 2 кышцагъэкIыгъ. Мы мафэхэм лэжъыгъэр хъызмэтшIапIэм етIупщыгъэу щаугъойжы.

— Хъэ гектар 86-у тIагъэр мэфэ зыщыплIыкIэ Гутхыжъыгъ, — еIо Юрий Сидоро-

зыщишIэшт чIыплэр зыфэдэми. IэкIыб хэгъэгухэм къашашыгъэ комбайнэхэм зы IофшIэгъу мафэм лэжъыгъэу Гуахыжъырэ хэпшIыкIэу нахъыб тэ тикомбайнэхэм аугъойжырэм нахъи, етIани ахэм зы гектарым илхыжъын гъэстыныпхъэу тырагъэкуадэрэр нахъ макI.

Мы лэжъыгъэным фермерыр анахъэу зыгъэгумэкIырэ лэжъыгъэу къахыжъырэ зэрашъфырэ уасэр зэрэмэкIэ дэдэр

бюсагъ. Непэ хъэм бусэс зэрэщытыгъэм фэдэу къэнэжъыгъ, ау гъэстыныпхъэм бусэс сомэ 18-м къэхъугъ, чIыгъэшIум бусэс хъазырэу сомэ 9-м нэсыгъ. Арэуштэу зыщыт лэжъыгъэным мэкъумэщ хъызмэтым фэгъэзагъэм сыда хэкIыплэу кыгъотыштыр?

Хъэм осэ макIэ зэриIэм кыхэклэу фермерым ымышIэжъми хъушт, ау зичIыгу Iахъ къезытыгъэхэм Iус ашIыным фэшI зы пай пэпчъ хъэ килограмм 500 аритынэу зэзэгъыныгъэм итхэгъэшъ, ар ымыгъэцакIэ хъуштэп. Джащ кыхэклэу зэрар фэхъу-

РеспубликэмкIэ апэрэу щыфежъагъэх

вым, — хъэм кытхыгъэр макIэ — центнер 35-рэ нылэп. Ар анахъэу кызыхэклыгъэр ошхыр зэпымыоу бэрэ кызырещыгъэр, ащ буж мэфэ фабэхъэу кызызлыкIуагъэхэр ары.

ХъызмэтшIапIэм ипащэ кызыриорэмкIэ, коцэу къагъэкIыгъэр дэгъоу къятэнэу мэгугъэх. ГъэрэкIо бжыхъэ коц чылапхъэу анахъэу агъэфедэгъэхэр «Виза», «Нота», «Таня», «Москвич» зыфиохэрэр арых. Ащ фэшъафэу гектар 800-мэ французскэ коц чылэпхъэ лэпкхъэу «Эвклит» зыфиорэм фэдэ ащапхыгъ, ащ гектар тельытэу центнер 60-м нахъ мымакIэу кырахынэу рахъухъ.

ХъызмэтшIапIэм пстэумкIи комбайни 6 иI. Ахэм ащыщэу 4-р «Нью Холланд» зыфиорэм фэдэх, адритIур «Лаверда» ыкIи «Клаас» зыфиорэ комбайнэх.

— Техникэр кыхэтхын зыхыкIэ анахъэу тызыргъуазэрэр производительность ин иIэу Iоф зэришIэрэ закъор арэп, тэркIэ мэхъанэ иI комбайнерым Iоф

ары. Ащ кызыриорэмкIэ, хъэ килограмм пэе мы лэжъыгъэным сомитIу нахъыбэ къатырэп. Ар хъэм икъэхъыжъын тырагъэклодагъэм бэкIэ нахъ макI.

— ИлээсипшIыкIэ узэкIэлэбэжмэ, хъэ килограммыр сомитIу кIэ тцэщыгъ, — кылуатэ фермерым. — Ау а лэжъыгъэным дигель гъэстыныпхъэ литрэр сомэ 5-рэ чапыч 50-кIэ кэтцэ-фыштыгъ, минеральнэ чIыгъэшIу килограммыр сомитIу

ми, илээс къэс хъэр ичIыгухэм къащегъэкIы.

Мы мафэхэм фермерым икоц хъасэхэм комбайни 6 къащекIокIы. Фермерми механизаторхэм и акIуачIэ зэрэхылагъэр мэфэ ошIоу кыхэклыхэрэр агъэфедэхъэ, коцэу къагъэкIыгъэр чIэнагъэ фамышIэу аугъойжъынышъ, гъушъапIэхэм арагъэкIужыныр ары.

Сурэтым итыр: фермерым икоц Гуахыжъы.

НэкIубгъом итхэр зыгъэхъазыргъэр ЛIЭХЪУСЭЖЪ Хъаджэрэтыбый.

Центнер 50-м ехъу

кышцагъэкIыгъэх. ЗэкIэ чIыгоу агъэфедэрэр бэджэндэу аштагъ.

Коцыр зыщыгуахыжъырэ чIыплэм бэмышIэу тызыщIэм ташыIуагъэ Дэргущэо Руслъанрэ Шъхъэлэхъо Адамрэ. Руслъан автомашинэмкIэ комбайнэхэм къарагъэхъошт соляркэу къафишцагъ. Ахэм кызырагуагъэмкIэ, комбайнерэу

С.Н. Караваевым Юныгъом джырэкIэ пэрытныгъэр щыIыгъ. Комбайнэм ибункер коцыр из зыхыкIэ тракторэу К-701-м тес механизаторэу А.С. Шаламовым чIешышъ, хъамэм ешэ.

Щэджэгъо шхэгъур кызысым комбайнэхэри тракторхэри къагъэуцухи, механизаторхэр губгъом щэгъэшхагъэх.

Ахэм зэдырагъаштэу къалуагъэ Юныгъо мафэхэм хъызмэтшIапIэм ипащэхэр кызырафэгумэкIыхэрэм лэшэу зэригъэрэзэхэрэр.

Сурэтхэм арытхэр: (сэмэгумкIэ кыбгъэжъэнышъ) Шъхъэлэхъо Адам, С.Н. Караваевыр, А.С. Шаламовыр, комбайнэм коцымкIэ прицеппыр еушъэ.

Тхыгъэри сурэтхэри зиер Леонид Мертиц.

Мыекъопэ районым щызэхэщэгъэ мэкъумэщышIэ-фермер хъызмэтшIапIэу Дэргущэо Руслъан зипащэм коц гектари 100-у кышцагъэкIыгъэр мы мафэхэм щыгуахыжъы. Ащ щыщэу аугъойжъыгъэм гектар тельытэу центнер 50-м ехъу кырахыжъыгъ.

Руслъан илээсыбэ хъугъэ мэкъумэщ хъызмэтым зыпы-

лбыр. Совхозэу «Трехречный» зыфиорэм илээс пчъагъэрэ ипэцагъ. Ар зызэхэзыжъым, техникэу илагъэр зэкIэ ышъэфыжъыгъ. Илээсыбэрэ ащ агрономэу Iоф дишIагъ Шъхъэлэхъо Адам. Непи ар хъызмэтшIапIэм агрономэу шэлажъэ.

ХъызмэтшIапIэм коцым фэшъафэу тыгъэгъэзэ гектари 120-рэ, сое гектари 130-рэ

Бэдзэогъум и 15-м къэхъугъ, щылагъэмэ, непэ илъэс 70-рэ хъуштыгъэ

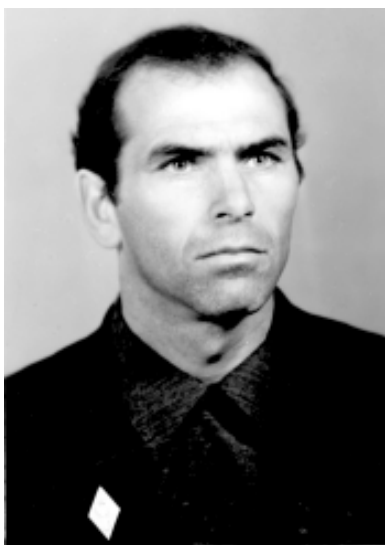
Тхьаркъохъо Рэщыдэ зыщапугъэ унагъом Былэкъохэр ралощтыгъэ. Джыри ащкIэ яджэх якъоджэгъухэр. АщкIэ адрэ Тхьаркъуахъохэу Гъобэкъуае дэсмэ Былэкъохэр цыф дэгъухэу, лэжъэкIо унагъоу, адыгэ хэбзэ дахэ зэрылхэу, шыпкыгъэ зыкIэрыпхынэу, узшыгугъын ллакъоу алъытIэщтыгъэх. Къуаджэу, хъаблэу зыдэхэм кынми, хъарми къадэхъухэхэрэр адалэтэу, адагощэу яхэбзагъ. Ясабийхэм адыгэ хэбзэ дахэхэр ахалхъэзэ къырыкIощтыгъэх. ЛыгъэмкIэ зыхэтхэми къахэщыщтыгъэх. ГушылэнхэмкIи, жэбзэ дахэ алулхэу, зыхахэхэрэр агъдалоу къырыкIощтыгъэх. Хъаблэу зыдэхэм ящытхъу шалоштыгъэ, хъар ялэми гушIозэ адагощыщтыгъэ. Зэхэхъэ-зэхэкIыр якIасэу, хъакIэу къафакIорэр агъашлоу, зыгорэ фамыщэу дагъэкIыжыщтыгъэп. Джыри Былэкъомэ къахэкIыгъэ ныбжыкIэхэм а шэн дэгъухэр къахэфэх. Уахэхэмэ уагъатхэ, нэгущIохэу къыппэгъокIых, уздахыщтыр ашIэрэп, къыпфашIэщтымкIэ зышхъасыхъуэрэп, Iэдэб дахэ ахэлъ. Былэкъохэр, адрэ къоджэдэхэм афэдэхэу, Хэгъугу зэхом хэтхэу нэмыщ техакIохэу тикъэралыгъо къытебэнэгъагъэмэ апэлутхэу яхэгъэгу къаухъумагъ. Ахэм ащыщэу бэмэ ячIыгу къаухъумэзэ апсэ заом шагъэтылхыгъэ.

Тхьаркъохъо Рэщыдэу тыкъыштегушылэ тшIонгъом ятэу Мыхъамчэрыи (гъобэкъуаехэр ащ НэхъуатIэкIэ еджэщтыгъэх), ащ ышэу Сахьиди заом иапэрэ мафэ щегъэжыгъэу яшхъафитныгъэ къаухъумэзэ апсэ емыблэжыкIэхэу бзнагъэх.

Мыхъамчэрые ишхъэгъусэу Хъалимэт (Нау ащ нахыбэмэ хъаблэм щыралощтыгъэр) бынышхор изакъоу къылылэхънагъ. Ежъ фэдэ шъузабэу заор къызежъэм къуаджэмэ къадэнагъэхэм афэдэу, Хъалимэт хулыфыгъэ Иофи, бзылфыгъэ хъызмэти, сабийхэм япIуни, колхозым щылэжъэнри ыпшхэ кынагъэх. Ау ахэм зыкъаригъэгъэщтагъэп: кын сэлъэгъу ымылоу, ишыпкыгъэу лэжыгъэ, кIалэхэр ыпIугъэх. Сабыитфэу къылылэхънагъэр (пшъэшъыщырэ шъэуитIурэ) ИофшIэным фи-гъэсагъэх. Дахэу, шъабэу, пытагъэ хэлъэу адэгущыIэзэ, шхъадж иИоф игъом ыгъэцкIэнэу, адыгэ зекIуакIэм, Иоф пхъашэхэр агъэцкIэным, пшъэшъэжыкIэхэр шъабэу гушылэнхэм, нахыжыкIэхэм шхъэкIафэ афашIынэу, хъакIэу къыхъэхэрэм гушIубзыоу апэгъокIынхэу, агъэкIотэ-жынынхэу, Iэпэласэхэу, зыфэгъэзэрэ бзылфыгъэ ИофшIэнагъэр агъэцкIэн алъэкIынэу ыгъэсагъэх. Ахэм ахилхъэгъэ адыгэ шэн-зекIуакIэхэр джы къызнэсыгъэмэ къахэщых. КъакIэхъогъэ сабийхэмэ анагъэсыгъэхэу къахэщы, уагъэ-гушIо Iэдэбныгъэу ахэлтымкIэ. Ахэр къэбзэ-лъабзэх, IэпкIэ-лъапкIэх.

Хулыфыгъэ нахэ Иоф пхъа-

шэхэм ыкIо анахыжыкIэу Юныс афигъэзагъ. Ащ рыгушхоу ыкIуи псэуштыгъэ. Зыфэгъазэрэр хэхыгъэу, уфэмы-гумэкIыжынынэу ыгъэцкIэ-щтыгъэ. ИцIыкIугъом щегъэ-жыгъэу былымхэр шIу ылтэ-гъуштыгъэх. Анахэу зыфэ-щагъэ хъугъагъэр шыхэр ары. Шэу ащ ылыгъэмэ ашъо укыи-щэу, гъогу укытырамынэу шы-тыгъэх. НыбжыкIагъ нахэ мышIэми, ыкIоу Юныс ышIэ-рэр дэгъоу ыгъэцкIэу шытыгъэ. Колхозым Иофэу щышIэрэр яунэгъо Иоф фэдэу зэшIуи-хэу зэрэщытыр плъэгъушты-гъэ. Ащ фэдэ хъурэр а уахъ-

къыIэкIэхъагъэри макIэп, ежъ къызэриIожыщтыгъэмкIэ, кын хъатэ къыфэхъугъэп дзэм хэтыныр. Сыда пIомэ «Иоф-шIэным, цыф зэхэтыкIэм, къэбзэныгъэм, нахыжыкIым лыпэныгъэ фэпшыным, шыпкы-кыныгъэм афэгъэсагъэм дзэ къулыкIур къыфэпсынIэу» ылоштыгъэ Рэщыдэ армиер къыпфэкIыныгъа, пIоу узэ-упчIыкIэ. Арышъ, дзэ къулыкIур ехыфэ адыгэ кIалэр агурыуагъ, щытхъу тхылтхэр бэрэ къыфагъэшъуашъщтыгъэх. ШысэтехыпIэу зэрэщытыгъэм къыхэкIэу Коммунистическэ партиемэ ащ щыхэхъагъ.

сельсоветым идепутатэу мы-зэу, мытIоу хадзы, партием и Шытхъэлэ район комитет ха-гъахъэ. Гъэхъэгъэ дэгъухэр кол-хозэу Иоф зышIэпIэрэм пындж угъоижынымыкIэ, былым-хъунымыкIэ, нэмыкI ИофшIэ-хэмкIэ зэришIыхэрэм, планэу ялэм бэкIэ къызэрэрагъэхъу-рэм къахэкIэу ЛэжъэкIо Бы-ракъ ПлъыжыкIым ыкIи «Щыт-хъу Тамыгъэм» яорденхэр къы-фагъэшъошагъэх. Ау ахэми, цыфмэ зэраIоу, «ышхъэ агъэунэзагъэп». Иоф емызэ-щэу, цыфэу зыдэлажыкIэхэр шIу ылтэгъухэзэ, адыгэ кIэлэ ныбжыкIэу урысхэм ахэхъа-гъэм щысэшIу колхозым къы-щигъэлъэгъон ылтэкIыгъ. Ащ урыгушхонэу щыт. Сыда пIомэ адыгэ кIалэхэр джащ фэдэу ныбжыкIэхэу цыф лъэпкъ зэ-фэшхъафыбэхэр зыхэт коллек-тивымэ япашэ зыхъухэкIэ, щысэ дэгъу къызэрагъэлъагъорэр адыгэхэм шэн дэгъухэр зэра-хэлтым ишыхъат, интернацио-налистэу зэрэщытхэр, коллектив инхэр зэрэщэнымкIэ Iэпэлэ-сэныгъэ гъэнэфагъэхэр зэра-хэлхэр тыдэ щыIэхэми къа-гъэшъыпкыжыкIэ.

Рэщыдэ идунай жъэу ыхъо-жыгъэмэ, илъэс 38-рэ нахэ ымыгъэшIагъэмэ (къухъэм къырихыгъэ узым пырикъу-гъэп), шIоу, хъалэу цыфмэ афэлэжыгъэ. Непэ къызнэсы-гъэмэ станицэу зыдэсыгъэ Ря-занскэм шыпсэухэрэмэ, Иоф зыдишIагъэхэми, общественнэ Иофыгъохэр зыдигъэцкIэ-щтыгъэхэми агу шIукIэ къэ-кIыжы. Джыри ахэтым фэдэу къащэхъу. Ары зыкIаIорэр: «ШушIагъэр кIодырэн».

Рэщыдэрэ ишхъэгъусэрэ шъэшъытIу зэдэпIухэ — Заре-мэрэ Татьянарэ. Ахэми цы-фыгъэшхо ахэлъ хъунымыкIэ ылтэкI къэмынэу адэлэжыгъэ. Апшъэрэ гъэсэныгъэ зэрагъэ-гъотыгъэу ясэнэхъатIэ щытхъу апылэу Иоф ашIэ. Ятэу шэн дахэхэр зыхэлгыгъэм, ныб-жыкIэу ИофшIэным, дзэ къу-лыкIуэми лыгъэ къызыщы-хэзэгъагъэм рэгущох.

Мы илъэсым бэдзэогъум и 15-м Тхьаркъохъо Рэщыдэ къы-зыхъугъэр илъэс 70-рэ мэхъу. Янэ къылыфыгъэхэми, ежъым илыфыгъэхэми, Иоф дэзы-шIагъэхэми, ипхъорэлъфэгъухэ-ми, гъобэкъуаехэу иныбджэ-гъугъэхэми шIукIэ тыгу къэ-кIыжы, ишэн, идэхэгъэ, ишъэ-багъэ, гукIэгъоу, пытагъэу, адыгагъэу хэлгыгъэхэр танэIу кьеуцох, щысэ зытхыкI кIалэу адыгэхэр зэригъэдэхэгъэм те-гъэгущох. ТхэмытыжыкIэми, джыри бэрэ тыгу къызэ-рэкIыжыщтыр Рэщыдэ зы-шIэщтыгъэмэ гъэзэтымкIэ анэгъэсы шIоигъу. Сыда пIомэ шIушIагъэр, дахэ пIон плъэ-кIыныр, лыгъэ зепхъаныр ныб-жыкIэм елытыгъэп: уахэтэ тешIэми ахэр кIодыхэрэп, щыIэныгъэм жъогъо нэфым фэдэу къыхэщых.

БЛЭГЪОЖЪ Зулкъарин.

Адыгэ къэралыгъо уни-верситетым ипрофессор.

Сурэтым итыр: **Тхьар-къохъо Рэщыдэ.**

ЛЫГЪЭ ЗЕПХЪАНЫР НЫБЖЫМ ЕЛЪЫТЫГЪЭП

тэм мэкIагъэ. Ежъ кIалэр Ио-фэу зыпылтымкIэ «колхоз Иофышъ сшIэрэр сыдэуштэу згъэцкIэми хъун» ылоу къы-хэкIыштыгъэп.

Сэ Былэкъомэ янысэу Хъа-лимэт сянэшыпхъугъэти, етIани Гъобэкъоу гурыт еджапIэм завучэу (директорым сыригуа-дзэу) илъэс пчъагъэрэ сигъат-хъэу, сыфэгъэфэу Иоф шыс-шIагъэти, сипхъорэлъфэгъу-мэ язекIуакIэ, яшэн-зэ-хэтыкIэхэр, яИофшIаIэ, яунагъокIэ дэгъоу зэрээфыщы-тыгъэхэр ренэу слъэгъуштыгъэ, дэгъоу сшIэщтыгъэ, адыгэ зэхэтыкIэм тефэу сагъэразэ-щтыгъэ, зым IэкIэзырэр адрэм къыштэжыгъэу зэрэзэхэтыгъэхэр непэ къызнэсыгъэмэ санэIу къетэдджыкIэ. Ар убзылфыгъэ закъоу ппшхэ ибгъэфэныри псынIагъэп. Шуныгъэ-гъэсэ-ныгъэм Iэпэлэсэныгъэшхо, шIэныгъэшхо ищыкIагъ. Ащ фэдэ ны Iуш, Iэдэбышхо зыхэлъ уилэным урыгушхонэу щытыгъ. Исабийхэми ар анэсыщтыгъэ, агъэлапIэщтыгъэ. Сэри сыры-гушхоштыгъэ.

Рэщыдэ цыкIум ятэ къы-шIэжырэп. ЗэрэфэхыгъэмкIэ макъэ 1943-рэ илъэсым къа-зырагъэлум зэрэгъыштыгъэхэр, пIымамэхэу, анэпсхэр ралтэ-кIэхэу яшагу цыфыбэ зэрэдэ-тыгъэр ерагъэу къышIэжы-щтыгъэ.

Ежъ сабыир Гъобэкъуае щапIугъ, щеджагъ, иныдэлъ-фыбзэ къышыIэкIэхъагъ, ылт-щыц щыхъугъ. Пшыщэ Iон-тIэ-щантIэм рекIокIырэ гъо-гу сэлэ стырым Iэгуаом еозэ ылтэкIэхэр щигъэпытагъэх. Ащ зезэщыкIэ, ицIыкIугъом щегъэжыгъэу ышнахыжъ Юныс шыкузэкIэт ылыгъы-щтыгъэти, ащ делэныр икIа-сэщтыгъэ, шымэ яфэлэ-фа-шIэхэр шIомыкIынэу, агъатхъэу

ыгъэцкIэщтыгъэ. Пшыщэ нэп-къэу зылуэхэм ришэхыхэмэ къыгъэпскIынхэм, псы нахэ куухэм къащыригъэсынхэм язэ-щыщтыгъэп. Ащ ыгъатхэщы-тыгъэ, ышнахыжъ шыхэр цы-хэ къыфишIэу къызэрэфигъа-нэщтыгъэм рыгушхоштыгъэ.

Янэ ыIорэр гушыIэ лые пы-мылхэу игъом ыгъэцкIэныр ишэныгъ. Ышыпхъухэу — МулиIат (КунэкIэ ячылэхэр еджэх), ФатIимэт (иIахылхэм Лел рало) аIорэр бырсыр хэ-мылхэу ыгъэцкIэщтыгъэ. Арышъ, унагъом илъ зе-кIуакIэхэр, шэн-хабзэхэр, рэ-хъатныгъэр, шыпкыагъэр, шхъэкIэфэныгъэр, дэлэныр, цыфмэ ахэхэмэ емыкIукIэ зыкъахымыгъэщыныр ихэбзэ-шэнэу, изекIуакIэу щыIаIэм Рэщыдэ хэхъагъ. Зыфэгъазэ-рэр псынIэу, Iэдэб хэлъэу ыгъэцкIэнэу, нахыжыкIэхэм аIорэ гушыIэр игъом зэшIуихынэу зыригъэсэгъагъ. Ащ фэдэ шэн-хэр лъэшэу щыIэныгъэм ищыкIагъэу зэрэщытыр ицIы-кIугъом щегъэжыгъэу къы-гурыуагъэу щытыгъ.

Апэу ащ фэдэу ишэн, лыгъэу хэлтыр къышигъэлъэгъонхэу зэрихылагъэр дзэм къулыкIур щыхынынэу зырегъажыэр ары. Дзэ къулыкIум нахэ кынмэ ащыщыр хым тет къухъэмэ уарысыныр арэу алытэ. Ащ нахэ илъэсыбэрэ дзэ къулыкIур шэкIо. ЕтIани анахэ хэу-IупкIагъэу Iэдэбныгъэр зэрэ-щызепхъэрэм ащ щылтэплъэх, къэбзэныгъэу матросым къы-хафэрэм гъунэ щылыафы, осэ гъэнэфагъэ шыфащы.

Дзэ къулыкIур Эстонием икьэлэ шхъаIэу Таллин, Бал-тийскэ хы флотым, щыхынынэу Рэщыдэ хъугъэ 1959 — 1963-рэ илъэсхэм. Къухъэм къулыкIур щехыфэ щыIэныгъэм ехыылэгъэ зекIокIэ-шIыкIэу

Дзэм къызекIыжыкIым, гъо-бэкъоу колхозым Иоф щышIагъ, ишыпкыгъэу зыгъэхъазыри бэрэ пэмытэу Кубанскэ къэралыгъо мэкIумэщ институтым (джы академием) агроном сэнэхъат зэригъэгъотынэу чIахы, дэгъоу къыухыгъ. Ащ щеджэ зэхъум мэкIумэщ практикэр щыхынынэу Гъобэкъуае игъунэгъу станицэу Рязанскэм агъакIо. Ащ дэт колхозэу Кировым ыцIэ зы-хыщтыгъэм хэт лэжыаIохэми, итхъаматэу Лысенкэ Александр Роман ыкIоми зыкъарегъаштэ, егъашIэм ахэтыгъэм фэдэу адэ-лажэу зырегъасэ. Пынджым псы кIэзгъэхъорэ агрономэу практикэр къызеухым нэлуасэ зыфэхъугъэ лэжыаIомэ адэжъ къагъакIо. Тхъаматэу Лысенкэ-ми, ежъ дэлажыкIэхэрэм цыхъэ-шхо къыфащы: 1972-рэ илъэ-сым партийнэ комитетэу колхоз пэрыгъэу Кировым ыцIэ зыхъэу Краснодар крайм дэгъоу щызэлъашIэрэм иIэм ипашэу хадзы. Тхъаматэу Александр Роман ыкIор сэри дэгъоу сшIэщтыгъэ, сыIукIэщтыгъэ. «Сыдэу Рэщыдэ иИофшIаIэ уеплъыра?» — сIуи зэ сызеупчIым, къысиIогъагъэр джы къызнэсыгъэм щыгъуп-шэрэп: «КIэлэIэ шхъае, лыгъэшхо хэлъ: епIорэр гъунэм нэсэу, дэгъоу егъэцкIэ, уигъэпIэщтэп, цыфыгъэшхо хэлъ, шхъэкIафэ цыфмэ афэшъы, ащ къыхэкIэу зэкIэми шIу алыгъу».

Мы ИофшIаIэм Рэщыдэ лэжыаIохэм, коммунистхэу Иоф зыдишIэхэрэм зыщаригъэштагъ: шыпкыныгъэм фэбанэхэрэм яIункIыбзэ къыгъотыгъ, шIу заригъэлъэгъугъ, Иоф кынхэр зэшIуахынхэмкIэ аделэу ри-гъэжыгъэ. Ежъхэми адыгэ кIа-лэм фашIэщтымкIэ зышхъа-мысыжыкIэу, лытэныгъэшхо дызэрахъэ хъугъэ. Рязанскэ

«АДЫГЭ УНЭР»

Краснодар кыыщызэлуахыгъ

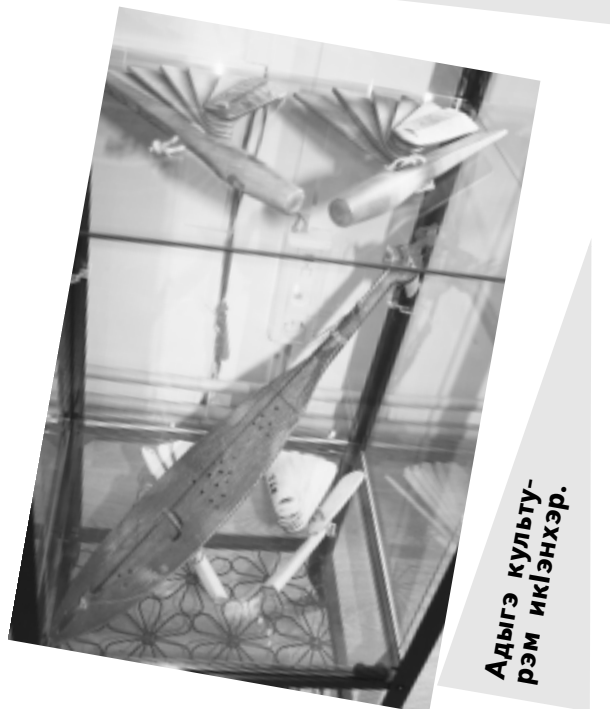
«Адыгэ унэм» ашлогъэшлэгъо-
нэу цыфхэм зыщапльхыгъ.

Ижырэ экспонатхэу
музейн члэлъхэр.

Тыгужь Заурдинрэ
Клармьт Мухьдинрэ.

Адыгэ культу-
рэм икэнхэр.

Джырэблагъэ Краснодар краим икълэ шъхалэ урамэу Бабушкиным ыцлэ зыхьырым тет унэу зиномер 293-м «Адыгэ унэ» кыыщызэлуахыгъ, тигъэ-зет исобкорэу Ныбэ Андзор ащ шылагъ. Тфэу зтет унэр адрэ унэ пчъагъэу, офисхэу, тучанхэу, кафехэу кышлэжыгъэхэм дэгъу дэдэу кълэм шымыгуа-зэм кыыхэгъэщыгъошлэу фэ-хушгъэп, ау а хьаблэм благъэу екълуалэрэм хьарыф инхэмкълэ тхыгъэ гушыгъэхэу «Адыгей-ский дом. Адыгэ унэ» зыфило-хэу унэ члэхьаплэм нэм кыы-щыкълэидзэхэрэм агъэгъошгъэ-штэп.

— Тинасып тищылэныгъэ узыщызэолэрэ пстэури ахьщэ-хэмкълэ зэрэщамышхэр, — ело Урысыем изаслуженнэ клэлэ-егъаджэу, Краснодар дэт гимна-зиеу зиномер 12-м илъэсыбэрэ идиректорыгъэу Ацумыжъ Марыет. — Тицхэу джыри цыф гъэсэгъэ-еджагъэхэу лъэпкъым кырыкълэщтымкълэ нэбгырэ пэпчъ пшъэдэкълэжъ зэрихьы-рэр куоу кызыгурылохэрэр, тятэжъ пашгъэхэм шэн-зэхэты-кълэ дахэхэу, осэшхо зилэ куль-турэ клэнхэу кытфэгъэнагъэ-хэр кыгъээнэжыгъэнхэмкълэ ямылкъуи, аклуачи, яухэти шъхьамысыхэрэр. Лъэпкъ-об-щественнэ проектэу адыгэхэм-кълэ мэхъэнэ ин дэдэу зилэм игъэ-псын икълэщаклоу, краим исто-лицэ шыпсэурэ тилъэпкъэгъу-хэр экъозыгъэуцагъэм, биз-несменэу Тыгужь Заурдин Махьмудэ ыкълэм, Адыгейи, Краснодар краими ащызэла-шлэрэм Ацумыжъ Марыет шъхьакълэфэныгъэхэу зэрэфи-шырэр кыыхэхэу кытегушы-лэ. Адыгэу нэбгырэ мин шъэ-ныкълэ фэдиз зыщыпсэурэм бэ-шлагъэ мыщ фэдэ унэ, шлэны-гъэмрэ культурэмрэ защыпы-лыштхэ гулчэ щырагъэным тилъэпкъэгъу-хэр зыкълэхьопсы-щтыгъэхэр. Къэлэшхом шы-псэурэ, щылэжырэ адыгэхэр, анахэу ныбжыкълэхэр, фэны-кыуагъэх зыщызэлукълэштхэ, зыщызэдэгущыгъэхэу чыплэ.

— Тыгужь Заурдин иунэе мылкъоу хьугъэ унэшхор ахь-щэхэу кырыгъэхэхэнымкълэ ыгъэфедэнэу ыуж ихьэгъагъэ-ми пэрыоху илэщтыгъэп. Къэ-лэ гулчэм бизнесыр шызэхэ-цэмэ ежыркълэ фэдэгъэ, ау ежъ нэмыкълэу зекълуагъэ, — ело Ма-рыет, — а унэм адыгэ культу-рэм игулчэ шызэхыгъагъэ, ащ ипчъэхэр цыфхэм афызэлэуи-хыгъ, хьакълэхэм нэгущылохэу кыащыпэгъоу. Лъэпкъ пстэу-ми ащыщхэр, цыкълэуи ини рагъэблагъэх.

«Адыгэ унэм» «лътэгъэуцэ» джыркълэ илагъэгъоп. Ащ мэхъа-нэшхо ритырэп Тыгужь За-урдин. Ар егъэгущыло «Адыгэ унэм» апэрэ мафэу Иоф ышлэу зыригъэжыгъэм кыыщыубла-гъэу адыгэ интеллигенцием, зэхый зыхэлъ ныбжыкълэхэм аклуаплэу зэрэхьугъэм. Зыгъэ-псэфыгъо мафэхэм, «адыгэ ха-плэм» нэбгырэ шъэ пчъагъэ къе-кълуалэ, ахэр цыф цлэрыло-хэм — еджэгъэшхэхэм, обще-ственнэ, политическэ Иофшлэ-шхэхэм, культурэм, искусствэм ащылажыгъэхэрэм, спортсмен-хэм, бизнесменхэм алоклэх,

мышь тематическэ пчыхьзэхэ-хэхэр, концертхэр щызэхэхэ, адыгэ музыкэр, ныдэлъфыбэрэ щэжынычых.

— Тиофшлэн хэхьо, зеу-шъомбгъу, — ело «Адыгэ унэм» ибысым, — гухэлъышлэхэр тилэ-х, проектыкълэхэм тадэлажыгъэ, цыфхэми ягъуэлъхэм, мышь шалъэгъуэу, щызэхэхынэу зы-фаехэм ташагъэгъуазэ. Тибиб-лиотекэ тхылъэу члэлъхэм къа-хэхьо, джащ фэдэу этнографи-ческэ музейн изкспозицие зе-ушъомбгъу. Адыгэхэм ижыкълэ агъэфедэщтыгъэ пкыгъо гъо-тыгъуаехэри кытлэклэхьэх. Ин-формационнэ компютернэ гулчэ шлэхэу кызылутхын тимур-рад, ащ ишлугъэклэ Урысыем ирегионхэм ыкълэ лэжыкълэ къэ-ралхэм ащыпсэурэ адыгэхэм зэлхыныгъэхэр адэтшыштых. Тэгугъэ «Адыгэ унэм» ишлугъэ-кълэ адыгэхэм якультурэ нэ-мыкълэ лъэпкъхэм алъыдгъэлэсы-нэу, Краснодар цыф лъэпкъ зэ-фэшъхьафэу щыпсэухэрэр зэ-кыогъэуцогъэнхэмкълэ ишлогъэ-шхо кыкълонэу.

«Адыгэ унэм» иофшлэнкълэ мэхъанэшхо зилэ лъэныкълэм фэгъэгъэгъэшт Ацумыжъ Мары-ет — егъэджен Иофымкълэ опы-тышхо зилэм ныдэлъфыбэрэ зыщызэрагъэшлэрэ курсхэм пэ-щыныгъэ адызэрехьэх, джащ фэ-дэу адыгэ шэн-хабзэхэр, этике-тыр арегъэхьы.

— Сэ сежэгъахэп адыгабзэм изэгъэшлэн ащ фэдэу цыфыбэ зыпищэнэу, — ело Марыет. — Ныдэлъфыбзэм шыщ гушыгъэ кылогъуаехэр зэрагъэшлэнэу кытфэкълэх ныбжы зилэхэри, клэлэцыкълэхэри, студентхэ-ри, джыдэдэм едгъаджэхэрэм япчъагъэ шъэныкълэм нэсыгъэ, бжыхэм ахэм цыфыбэ къазэ-рахэхьыгъэ тыхыгъэ телъ.

«Адыгэ унэм» Иоф зышлэрэр мэзищ хьугъэ, а лъэхъаным хьакълэб ащ къэблэгъагъ. Къэ-шъокло ансамблэу «Нэфым» иартистхэм Тыркуем кыкълэ-гъэ тилъэпкъэгъу-хэр ягъусэхэу яхьэклэгъэх. Ижырэ адыгэ ха-бзэхэм адиштэу хьакълэхэм шы-гъу-пластэклэ апэгъоклыгъэх. Ныбжыкълэхэр кырагъэблэ-гъагъ Тыгужь Заурдин, Ацу-мыжъ Марыет, Краснодар кра-им космонавтизмкълэ и Феде-рацияеу щызэхэщагъэм ипрези-дентэу, академикэу Трэхьо Ин-вер. Клэлэцыкълэхэм зэлукълэ-гъур лъэшэу агу рыхыгъ. Му-зыкант ныбжыкълэхэу лэбьдэ Артур, Тхьагъэпсэу Байзэт, Шэуджэн Мурат, Хьакълэу Рус-лъан якуп ижырэ адыгэ орэд-хэр шыкълэпщынэм дежыу-хэ-зэ кырагъэлугъ.

«Адыгэ унэм» имузей идэпкъ-хэм илъэсыбэ зыныбжы сурэт-хэу архивым, унагъохэм къа-щагъээнэжыгъэхэр апылгъагъэх. Ахэм адыгэхэм ижыкълэ шы-лэклэ-псэукълэу ялагъэр къаушы-хьаты. Краим, ащ истолицэ хэхьоныгъэ ашлэным тилъэп-къэгъу-хэм ялахьышхоу халъ-хьагъэр къаушыхьаты. Гукъао мэхъуми, кубановедениемкълэ школым зэрышырагъэджэхэрэ тхылъым чыплэ щарагъэу-бы-тышъугъэп тилъэпкъ иблэклэ-гъэ шыщ. Ау тыхэгъэу ита-рихь обзэгъуки хэуупкыжыным плъэклэштэп тилэклэгъэ.

Стамбул ирайонэу Багларбаши
и Адыгэ Хасэ ипашэу Нэгъой Яшаррэ
Ацумыжъ Марыетрэ.

Ижырэ шыкълэпщынэр мэбзэрабзэ.

«Адыгэ унэм» ибиблиотека.

Нэгъой Яшаррэ Тыгужь Заурдинрэ.

Музейн ижырэ экспонатхэр.

Адыгэ зэхэтыкIэ хабзэхэр щыIэныгъэ шапхъэу терэIэх

Лъэпкъыр зыфэдэр, шIушIагъэу иIэр дунаишхом итарихъ къыхэнэным пачыныфышхъэ мин е миллион пчъагъэ зэрэхурэм укыпкъырыкIыгъэ утегушы-Iэныр сшIотэрэзэп. Гъэхъагъэу, ащымыгъушпэжын гушхъэлэжыгъэу цыф-лэпкъым ыпашхъэ щыриIэр, щысэ зытырахынэу, шIуагъэ къафэзыхынэу кы-лэжыгъэу иIэр кыдэлпхыгъэу укыкIуа-лэмэ, нахъ тэрэзын фае. ГухэкIэу щыт къэралыгъом иIэшхъэтетхэм мы Io-фымкIэ еплъыкIэ тэрэз зимыIэхэр зэ-рахтхэр.

«Адыгеир чылэгъуищ нахъ хурэп, ащ паче къэмынэу республикэ хъунэу фий» зыIогъэгъэ политикым фэдэхэри тилэх. Ащ ышIэрэп, ышIэнэу фаеп, е, ешIэми, акъыл чъэпхыгъэ зыхэлъ екIоллалкIэ кыфигъотыгъэ кыионэу фаеп «Адыгеир цыкIуми, ЯтIонэрэ дунэе заом илъэхъан «Советскэ Союзым и Лы-хъужэ» зыфалорэ цIэ лъапIэр кызыфа-усыгъэ нэбгырибл зэрэтиIэр. Ахэм ацIэ-хэри зэкIэми ашIэ. Ар макIэп, ашкIэ ду-нэе тарихыым адыгэ лъэпкъыр хэуцагъ.

Ащ ыпэкIэ, бэшIагъэу, адыгэ лъэпкъыр дунэе тарихыым тефэ шъыпкъэу хэзы-гъэуцагъэр, непэ кызынэсыгъэми игугъу дахэкIэ язгъэшIыгъэ адыгэ шэн зэхэты-кIэ хабзэхэу, лъэпкъыр зэрыгушхорэ кIэн лъапIэу тилэр ары.

Заом ыкIи IoфшIэным яветеранэу Ioф кыздзэышIэщтыгъэ урысылIэу, подпол-ковникэу, заом ыужыIокIэ Мыекъуапэ псэупIэкIэ кыххэзыхыгъэм игуапэу кысифиуатэщтыгъэ: «... Адыгэхэм сшIогъэшIэгъонэу салъэплэ, зысшIэ-хэрэри бэшIагъэ. ЦыфышIух, гукIэгъу ин ахэлъ, агукIэ хьалэлых, цыф зафэх... Зэдэлэжыныр апэрэ чIыплэм агъэуцу, лыгъи ахэлъ. ХьакIэм анэгъу ихыгъэу пэгъокIых, яшIуагъэ кыуагъэкIыным фэхъазыр зэпытых»...

Шъыпкъэр пIощтмэ, мыш фэдэ псэ-укIэу тIы хэлъы хъугъэм тэ тесэжыгъэу, зыдэтмышIэжыгъэу тызэрэпсэурэм кы-хэкIыкIэ, сшIогъэшIэгъонэу ыкIи сигуа-пэу сиIoфшIэгъугъэ нахьыжыым кы-Iорэм седэлущтыгъэ.

Мыш фэдэхэу, щытхэу зыхэлъ гушы-Iэхэу, адыгэ лъэпкъым фалуагъэр, къат-хыжыгъэу щыIэр макIэп. Урыс-Кавказ заом илъэхъан, ащ ыпэкIи, нэмыкI хэгъ-гухэм къарыкIырэ цыф лъэпкъ зэфэшъ-хъафхэу адыгэ хэгъэгум кыххэщтыгъэ-хэ шIэныгъэлэжхэм, путешественникхэм, шэн-щэфыным пылъ коммерсантхэм, та-рихълэжхэм, зэолIхэм, нэмыкIхэми ашIогъэшIэгъонэу адыгэхэм ящыIэкIэ-псэукIэ, язэфыщытыкIэ-зэдэпсэукIэ, ядунэтетыкIэ, яшхъэхъафхэу, ячIыгу, яшхъафитыныгъэ псэемыблэжхэу кы-зэрагъэгъунэрэ шIыкIэм лыпылэщтыгъэх, зэрагъашIэщтыгъэ.

Мыхэм адыгэ лъэпкъым щытхэу фа-луагъэр, атхыгъэу къытфыщанагъэр зы-мыуасэ щыIэп, ау ар зэкIэ зэхэуэюагъэу зы тхылъ шIыгъэу зэрэхымыIэм кы-хэкIыкIэ зэкIэми зэрагъэшIэн алъэкIынэу амал яIэп, тхылъ зэфэшъхъафыбэм уащылхыхъун фаеу мэхъу. Ахэм ащыщ-хэу адыгэхэм афэгъэхыгъэу къатхы-жыгъэхэм ащыщых мыхэр.

Джорджио Интериано, итальян, путе-шественник, географ, этнограф: «Они (мужчины) по большей части красивы и хорошо сложены. То же самое следует сказать об их женщинах, которые в этой стране в высшей степени гостеприимны и по отношению к чужестранцам».

И.Ф. Бларамберг, генерал-лейтенантэу урысыдзэм къулыкIуэ щихыщтыгъэ, илъэсипшым кыкIокIл (1830 — 1840) адыгэмэ алъыплъэн амал иIагъ: «Слепое подчинение родителям и глубокое уваже-ние к старшим по возрасту соблюдает-ся у этих народов самым скупрулезным образом. Сын не имеет права себе позво-литель сесть в присутствии своего отца, то же самое не может себе позволить млад-ший брат в присутствии старшего. Обы-

чай требует, чтобы молодые люди вста-вали при появлении мужчины или жен-щины старшего возраста...»

ТэкIу узлытыкIуатэкIэ, бзылфыгъэ-мэ афэгъэхыгъэу мырэуштэу къетхы: «... Черкесские женщины пользуются ре-путацией изумительно красивыми и образ-цово преданных. Они пользуются также важной привилегией, которая вытекает из морального кодекса этого народа... Если женщина с распущенными волосами без покрывала бросается в гущу собирающих-ся, кровопролитие прекращается...»

Жан Шарль де Бесс, венгр, шIэныгъэ-лэжэ: «Если всадник встречает на доро-ге женщину, он спешивается, предлага-ет свою лошадь женщине, и, если та от-казывается, он пешком идет рядом с ней до ее жилища...»

«... Одежда черкесов, перенятая в на-стоящее время всеми жителями Кавка-за, легкая, элегантная и наилучшим об-разом приспособлена для езды верхом и военных походов...»

Уильямс ащ фэдэ щытхур фалоу зэ-хэпхыныр зымыуасэ щыIэп, ащ фэдэ лъэп-къым укызэрэхэкIыгъэр насыпхыгъэу зыфэплэжыгъын, урыгушхон фае, ау ари икIурэп. УищыIэныгъэ зэрэпсау ащ фэбгъэлэжхэн, фэбгъэлорышIэн, уиуагъэу щыпсэурэ ныбжьыкIэхэри а гъогум теп-чэнхэ плъэкIымэ, джар шIэныгъэ шапхъэкIэ плыгъэн плъэкIышт. Кыбдэ-мыхъумэ ар уигухэкIышхоу, уицIэнэгъэ инэу плыгъэшт.

Адыгэ лъэпкъым Тхьэшхор кыфэ-шIушIи зыфэдэ къэмыхъугъэ чIыплэ да-хэр псэупIэкIэ кыритыгъ, шэн хэбзэ шIагъохэр кыхильхы, псэунхэу, лэжъэн-хэу амал къафэхъугъ. КъафишIагъэм рыразэхэу адыгэхэр щыIагъэх, кIалэхэр аплуштыгъэх, мамырэу псэуштыгъэх, ашхъэ дахэу зэрахъыщтыгъ. ЛIэшIэгъу пчъагъэхэм къаIоцI нэмыкI цыф лъэпкъхэм ячIыгуи заокIэ къатырахынэу атебэнагъэхэп, рэхъатэу ежхэр ячIыгу щылабэщтыгъэх.

Джэнэт чIыгоу адыгэхэр зэрысхэр зылэIагъахъэмэ ашIоигъоу гъунэгъу къэралыгъохэм ахэтыгъэр мэкIагъэп: заокIэ къекIуштыгъэх, мэшIо лыгъэр кырадзэщтыгъэх, апэкIэ кыкIырэр аукIыштыгъэх, чIыгур зэрапхъоштыгъэх. Лъэпкъыр зэкIодылIэн зылэжIышт тхъамыкIагъор кыфахыштыгъэх...

Уахъгъэр зы чIыплэ итырэп. Илъэс фыр-тынэ шIы пчъагъэхэр зэкIэлыкIуагъэх... Адыгэ лъэпкъым ицIыфышхъэ пчъа-гъэкIи,игушхъэлэжыгъэкIи чIэнагъэу ышIыгъэр къэлъытэгъуай, угъоижы-гъуай. Адыгэ лъэпкъыр зэбгырытэкъуи зэпIапчэ хъугъэу къэралыгъо шIы пчъагъэмэ шхъаф-шхъафэу ащэпсэу, япчъагъэ зэрэхурэрэ гъэунэфыгъэп.

ЛIэшIэгъу пчъагъэхэм лъэпкъыр зэ-рыпсэуштыгъэ, зэрыгушхонштыгъэ адыгэ зэхэтыкIэ хабзэхэу, зы лIэужым адрэ лIэужым нигъэсыжыгъэ кыадэкIокIы-щтыгъэхэм зтэгъэуцожыгъуаехэу зэхэокIыныгъэхэри чIэнагъэхэри бэу афэхъугъэх.

ТиныбжьыкIэхэу непэ ахэр къэзы-гъэгъунэн, зыгъэпытэн, ыпэкIэ лы-зыгъэкIотэн фаехэу зипшъэрылхэм ащыщхэм ар икIоу къагурэлэ тIон тIэ-кIыным тIоф тетэп. Анахъэу ар кызыщы-нэфагъэр 1980 — 1990-рэ илъэсхэр ары. НыбжьыкIэхэр шъоным, зыгорэм иер лыгъэкIэ кыIэкIахыным, Ioф амышIэу, ау икIоу щыIэнхэм пылгыгъэх. Ащ ныб-жьыкIэхэу, лъэпкъыр ыпэкIэ лъызгъэ-кIотэн зылэжIыштыгъэхэу, екIодылIагъэр макIэп.

Охътэ кыныгъэ а лэжъаныр. ПсынIкIэу гупшысэ куу зыхэлъ Ioфыгъохэр зэфэ-хысыжыгъэхэу зэшIохыгъэнхэ фэягъэ. ТиныбжьыкIэхэу мафэ къэси тишэн зэхэтыкIэ хабзэхэм нахъ акIэрычыгъэ хъуштыгъэхэр кызэтэгъэуцогъэнхэ фэ-ягъэ. Лъэпкъым икIэн лъапIэу лIэшIэгъу пчъагъэхэм ыугъоигъэм кыфэгъэзжы-гъэн зэрэфаер непэ зэкIэми къагуре-луагъ. Ар еджапIэхэм ачIэлъхъэгъэным, ныбжьыкIэхэм алъыгъэлэсыгъэным ти-еджапIэхэм Ioф ащызышIэрэ кIэлэ-егъаджэхэу адыгабзэмрэ литературэмрэ языгъэхыхэрэри ригъэгупшысагъэх.

Ахэм яшIоигъоныгъэхэр кыдылтыгъэ-зэ, кIэлэегъаджэхэм яшIэныгъэ зыщаха-гъэхорэ институтым Ioф щызышIэщты-гъэ цыф шIэгъуагъэу, методист Iушы-гъэу, зышхъамысыжыгъэу Ioф зышIэ-щтыгъэ Жэнэ Сулэ кIэлэегъаджэхэм апае программэ зэхигъэуцагъ. Бэрэ пэмылгъэу, 1992-рэ илъэсым, шышхъэлум и 28-м гъэсэныгъэмрэ шIэныгъэмрэ кIэ Мини-стерствэм тхылъхэр тхыгъэнхэмкIэ ыкIи кыдэгъэкIыгъэнхэмкIэ и Экспертнэ со-вет изэхэсыгъо программэм щытегу-щылэхи шаштагъ, кыдэгъэкIыгъэн фаеу щырахъухъагъ. Программэм итегушIэн хэлэжыагъэх Бырсыр Батырбий, Бузэрэ Кимэ, КIэрэщэ Зейнаб, Хъымыщ Казбек, Шорэ Ибрахимэ, Жэнэ Сулэ, ЦуукI Тосе, Цуекъо Алай, ПхъэчыешI э МэлаIичэт, Ямпольскэ Борис, Хъаудэкъо Шыхъамыз.

Программэ дэгъу зэрэзэхигъэуца-гъэм паче Жэнэ Сулэ зэрэфэразэхэр Ба-тырбий риIуагъ ыкIи ипрограммэ те-хыгъэу кIэлэеджакIохэр зреджэщтхэ тхылъ кыгъэхъазырынэу ащ ыпшъэ ралъхъэагъ.

Программэр я 5 — 11-рэ классхэм ащеджэрэ кIэлэеджакIохэм атегъэпсы-хъагъэу щытыгъ, ау предметэу этнопеда-гогикэр я 9 — 11-рэ классхэм апае еджа-пIэхэм зачIалъхъэм, Жэнэ Сулэ програм-мэм Ioф дишIэжыи, апэрэ — яенэрэ клас-схэм нахъ апэблагъэу ышIыжыгъагъ.

Джар икъежыаIэу предметыкIэу «Адыгэ зэхэтыкIэ хабзэхэр» (этикетер) апэрэ — яенэрэ классхэм еджапIэм щызэрагъэшIэнэу учебнэ планым класс пэпчэ тхъамафэм зы сыхъат иIэу хэуцагъ.

ЛIэшIэгъу пчъагъэхэм адыгэхэм аугъоигъэхэу, адыгагъэкIэ тызэдджерэ лъэпкъ шэн шIагъохэу Iодыжыным нэ-сыгъагъэхэр кызытэгъэуцожыгъэн-хэмкIэ, къэлэтыжыгъэнхэмкIэ, тауж кыкIырэ ныбжьыкIэхэм ахэр ахэлъхэ-гъэнымкIэ шIэгъэн фаехэр программэм кыдылтыгъэщтыгъэх.

Жэнэ Сулэ ыпшъэ ралъхъагъэр (тхы-лым итхын) зэригъэцэкIэщтым зышъ-хъамысыжыгъэу чэщи мафи Ioф зэрэди-шIэщтыгъэм сыщыгъуаз (а зы IoфшIа-пIэм тызэдэлуытыгъ), тхылым паче мате-риалыбэ кыуыгъоигъагъ, ащ фэдызыр IэкIэ ытхыштыгъэ, иIoфшIэни дигъэцакIэ-щтыгъэ. Ау тхылъхэр кыдэкIыгъэу ыльэ-гъужыныр инасып кыхыгъэп, идунай ыхъожыгъ.

Сулэ материалэу ыугъоигъэхэр Фа-тимэт папкэ заулэ хъухэу Министерст-вэм кыритыжыгъагъэх. Ахэм къаха-хыи тхылвитIу апэрэ — яплIэнэрэ, яфэ-нэрэ — яенэрэ классхэм апае къадагъэ-кIыгъагъэх. Ащ ыужыIокIэ Сулэ ипро-граммэ тегъэпсыхъагъэу Нэшъукоуе гурыт еджапIэм илъэсыбэрэ адыгэ зэ-хэтыкIэ хабзэхэмкIэ ащезыгъэджэгъэ кIэлэегъаджэу КIыкI Вячеслав 2002-рэ илъэсым «Адыгэ зэхэтыкIэ хабзэхэр» зыфиIорэ IэпыIэгъу тхылъыр апэрэ — яенэрэ классхэм ащезгъэдджерэ кIэлэ-егъаджэхэм апае кыдигъэкIыгъ.

ТэхъутэмыкIоуе районым гъэсэны-гъэмкIэ отделим иниспекторэу Ioф щызышIэщтыгъэ Шъэо Рэщидэ мы Io-фышIум фэгъэхыгъэ иящэнэрэ тхылъэу «Адыгэ зыфыштыкIэ-зэдэпсэукIэ хабзэ-хэр» зыфиIорэр Мыекъуапэ кышчы-дэкIыгъ.

1997-рэ илъэсым адыгэмэ яэтнокуль-турэ изэгъэшIэн фэгъэхыгъэ дидактичес-кэ материалхэр зыдэт IэпыIэгъу тхылъ Шыгъуцэ Хъаджэбий кыдигъэкIыгъ. Шъэо Рэщидэ итхылъэу «Мудрость адыг-ского этикета» зыфиIорэр урысыбзэкIэ Мыекъуапэ кышчытырадзагъ.

Зигугъу къэтшIыгъэ программэми, тхылъхэми адыгэ зэхэтыкIэ хабзэхэр

еджапIэхэм ащызэрагъэшIэнымкIэ яшIогъэшхо къагъэкIуагъ. Ар зышIу-шIагъэр адыгабзэр, литературэр, адыгэ хабзэр шIу дэдэ зыльэгъуштыгъэу, щэ-Iэфэ хьалэлэу ахэм адэлэжыагъэу, цы-фышIугъэу, кIэлэегъаджэмэ шхъэкIэфэ ин зыфашIыштыгъэ Жэнэ Сул ары.

Адыгэ Республикэм иятIонэрэ прези-дентыгъэу Шъэумэн Хъазрэт игукъэкIыкIэ гъэсэныгъэмрэ шIэныгъэхэмрэ кIэ Мини-стерствэм еджапIэхэм зэращырагъэджэ-щтхэ тхылъэу «Адыгэ хабзэ» зыфиIорэр зэнэкъокъу шIыкIэм тетэу тхыгъэнэу щы-рахъухъагъ. Конкурсым кIэухэу фэ-хъуэгъэхэр зызэфэхысыжыым ублэпIэ еджапIэм (апэрэ — яплIэнэрэ классхэм) ащезыгъэджэщт кIэлэегъаджэхэм апае усаIоу Къуекъо Налбый кыгъэхъазы-рыгъэ тхылъыр пхырыкIыгъ.

Я 3 — 4-рэ, я 5 — 9-рэ классхэм ащеджэрэ кIэлэеджакIохэм апае Унэ-рыкIо Мирэрэ УнэрыкIо Раерэ къагъэ-хъазырыгъэ тхылъхэр пхырыкIыгъэх. ЗэкIэмкIи, Куекъо Налбый итхылъи зэ-рахэтэу, тхылъипшIырэ апэрэ — ятIонэрэ классхэм апае тхылъитIум акIыгъухэу рабочэ тетрадигурэ 2007 — 2009-рэ илъэсхэм къадагъэкIыгъэх. Мы зигугъу къэтшIыгъэ тхылъхэми зэнэкъокъуи атеIодэгъэ ахъыр Шъэумэн Хъазрэт имылькы кыхыгъэкIыгъагъ. Адыгэ ха-бзэр непэ мы тхылъхэмкIэ еджапIэхэм тикIэлэеджакIомэ ащарагъашIэ. Io хэ-мылгъэу, гъэнэфагъэу щыт мы тхылъхэм, нэмыкIэхэми яшIуагъэкIэ кIэлэеджакIохэм лъэпкъыбзэр, лъэпкъ культурэр, литера-турэр, искусствэр, лъэпкъ зэхэтыкIэ-зэдэпсэукIэ хабзэр, лъэпкъ гупшысэр, еплъыкIэ зэфэшъхъафхэр къаIэкIэхъэн-хэмкIэ, щыIэныгъэ шапхъэхэр амы-къонхэмкIэ яшIуагъэ кызыэрэкIощтым, яльэпкъ-гузэхашIэ хэпшIыкIэу зэрэха-гъэхъоштым. Ахэм язэгъэшIэн еджапIэм ипшъэрэлы шхъаIэу щыт.

Ау мыш дэжым кIэлэегъэн фае — сыд фэдиэ тхылъ тхыгъэу щыIэкIи кIэлэегъа-джэм изакъоу адыгэ хабзэр тиныбжьы-кIэхэм шэн-хабзэу ахилъхъаныр икIоу кыдэхъуштэп ны-тыхэм яIэпыIэгъу кы-IэкIэмыхъэмэ. ЧIэнагъэу тилэр тугъо-ижынымкIэ, зыпкъ идгъэуцожынымкIэ, лъэпкъ зэхашIэр къэлэтыгъэнымкIэ лъэ-шэу зышIуагъэ къэзыгъэкIон зыльэкIы-щтыр тиадыгэ зэхэтыкIэ хабзэхэр, лъэп-къыбзэр, тинахыжхэм ящысэхэр арых. Ахэм язэгъэшIэн кызыщэжхэн фаери гъэ-унэфыгъэу щыт — унагъор ары. КIэлэ-цIыкIум сыд фэдэ лъэныкъокIи апэу щысэ зытырихын фаеу хурэр ны-тыхэр, унагъом щыпсэухэрэр арых. Ахэм зэфыштыкIэ-зэдэпсэукIэ хабзэу ахэ-лыр, зэрылажэхэрэр кIэлэцIыкIумкIэ апэрэ щысэ лъапIэх. Зэхихырэр, ыльэ-гъурэр, зэхихырэр егъэжэпIэ нэфэу, ыльэжэу мафэу щыIэныгъэм фэхуштых.

Мыхэм язэгъэшIэнкIэ унагъомрэ кIэ-лэлыгъышIэмрэ къадэхъугъэр, къадэмы-хъугъэр зыфэдызыр еджапIэм псынIкIэу кышчылэгъошт, Ioф зыдэшIэгъэн фэе лъэныкъохэрэ кIэнзэфэштых. А лъэны-къомкIэ кIэлэегъаджэм ипшъэрэлы ины. КIэлэеджакIом шэн дэгъоу хэлъхэм язэ-гъэшIэн лыгъэкIотэгъэн, дэуе хэлъхэм ядэгъэзыжыныкIэ шIэгъэн фаехэм ар дэгъоу ягупшысэ, Ioф адишIэн фае, амалэу, шIыкIэу, методикэ тэрэзэу щы-Iэхэр зэкIэ кызыфигъэфедэхэзэ. МыщкIэ ащ апэрэ IэпыIэгъоу иIэн фаехэр ны-ты-хэр арых.

Зэгъусэхэу, зэдэIэпыIэгъэхэзэ, лъэ-пкъым фэлэжхэн, ащ иIoфыгъо мыпсын-кIэхэм язэшIохын зылахышIу хэзыл-хъан, ыпэкIэ лызыгъэкIотэн зыльэкIышт цыфыкIэхэр лъэпкъым непэ зэришчы-кIагъэхэр зыщамыгъэгъушпэныр ахэм япшъэрэлы шхъаIэу щыIэныгъэм къэгъэ-уцу. Тэрэзэу аплугъэ, гъэсэныгъэ тэрэз зэрагъэгъотыгъэ, лъэпкъ шэн-хабзэхэр зылэкIэлъхэу, ахэм арыгъуазэгъэ, зышчы-Iэныгъэ зыгъэпсырэ кIалэхэр лъэпкъым имылькы лъапIэх.

ХЪАУДЭКЪО Шыхъамыз.

ПСАУНЫГЪ

ХьамыщхунтI
(боярышник)

Мэз Iапчъэхэм, псыхьо кIэй-хэм, гъэхъунэ Iапчъэхэм, мэзыр зыщыпIуакIэу, тыгъэуапIэу шытхэм къащэкIы. КъыпыкIэхэрэр пльыжьых е шIуцIэх, иныщъхэп, сантиметрэ нахьыбэп ядиаметрэ. ХьамыщхунтIэр пэнэ куандэхэм кIахэкIэ. Ашхы. Хэ-фэ-IэшIу.

ХьамыщхунтIэ шIуцIэу зыгъо хьугъэхэмрэ хьамыщхунтIэ къэгъагъэхэмрэ Iээгъоу агъэфедэх. Къэгъагъэхэр къызэIуныхнхэу зыщыригъажьэрэм дэжэ (жыныгъуакIэм) къэгъэгъэ тхьапэхэр къыпачыхэш, жьаум шагъэгъух. КIэдзэ къабзэ горэм шьопхъэу, пIуакIэу, жьы хэхъанэу тептэкъон фае. ХьамыщхунтIэр градус 50 — 60-м нэсэу агъэ-плъыгъэ хьакум шыбгъэгъушхы хьушт. Хьазыр хьурэр тхылгы-пIэ къэмланым дэлъэу чIыпIэ гъушъэ шыпIыгъын фае.

Гуузым, лъыдэкIуае (давлении) релазэх. Ащ пае хьамыщхунтIэр компотым фэдэу агъажьош, псэу ащ къыкIэкIырэм джэмышх зырызэу мафэм тIо, щэ ешъох. Тхьапэхэри шаим фэдэу агъажьох, псыр кIафызыкIыш, джэмышхым из мафэм щэгъогогъо ешъох.

Пырамыбжъ
(бузина черная)

ЖьоныгъокIэ-мэкъуогъу мазэхэм адэжэ къэгъагъэ мэхъу. Пырамыбжышхьхэм игъо зыхьурэр шышхьхьэIу-лоньгъо мазэхэр ары. Хэкужэ хьугъэ чIыпIэхэм, кэнаушхьхьхэм, мэз Iапчъэхэм бэу къащэкIы.

Икьэгъагъэхэмрэ пырамыбжым къыпыкIэхэрэмрэ Iээгъух. Къэгъагъэхэр къызытIэмыпэхэкIэ ары къызыпаупкIыхэрэр е къызыпачыхэрэр. Ахэр тхылгыпIэ къабзэм пIуакIэу тыратакъош, игъорыгъоу агъэгъу. Къэгъэгъэ гъугъэхэр агъэгъу.

КъэкIырэ уц Iэээгъухэр

Сиархив хэлъ тхыгъэхэм сахэплъэжызы, Iэээгъу хьурэ уцэу тишъолъыр къыщыкIыхэрэм ыкIи ахэр зэрэбгъэфедэшт шIыкIэхэм афэгъэхьыгъэ тхыгъэхэр къысIэ-кIэфагъэх. Ахэр къэзыIотэжыгъэхэм е тхыгъэу къызыхэсхыгъэхэм ацIэ къэзгъэ-нэныр сIэкIыкIыгъ, ау сэ къэсыгупшысыгъэхэр зэрэщымытыр нафэ. Илээс мин пчъагъэхэм къакоцI адыгэ лъапкъым ыгъоигъэ шIэныгъэм ахэр зэрэщыщхэм уехьырэхьышъэжыныу шытэп.

Сымаджэхэр нахьыбэ зыщыхьугъэ, Iэээгъу уцхэр зыщылъэпIэ уахътэм мы тхыгъэхэр къызышхьапэн къытхэкIыным сыщыгъэгъу ыкIи яягъэ хэти къызэремыкIыштым сицыхьэ телъэу гъэзетеджэхэр ахэм ащызгъэгъуазэхэ сIоигъу.

ТХЪАРКЪОХЪО Юныс.

Филологие шIэныгъэхэмкIэ доктор.

шкIоихэзэ, шыбзэ нэхъум кIа-гъэкIых.

Пырамыбжышхьхэр игъо зыхьупэкIэ къыпачыш, градус 60 — 65-рэ фэдиз фабэ зэрыт хьакум шагъэгъу. Къемышхэу, гъушъэу шытмэ, тыгъэм шыбгъэгъуми хьушт. Пырамыбжышхьхэми, пырамыбжэ къэгъагъэми пкIантIэри, псыри цIыфым хафых.

Iэээгъур зэрашIырэр: зы шайджэмышх къэгъагъэу е пырамыбжышхьхэу псы стэканым хатакъош, къагъажьо. Шхэгъум такыкIэ 15 фэдиз иIэу стэканпIанэ мафэм щэгъогогъо рашъу.

Пырамыбжэ къэкIыгъагъэм ытхьапэхэр щэкIэ жьуагъэхэу машIом ыстыгъэм, шын-корешъум тыралъхьэ.

Блэкъэб
(перец змеиный)

Орыжыльэхэм, мэкъу хэшъо псыкIэ-псылэхэм, мэз гъэхъунэхэм, мэз Iапчъэхэм ыкIи куандэхэм къахэкIэ, къащэкIы.

Ылъяпсэ блэм фэдэу гъэщыгъэ, ытхьапэхэр занкIэх, метрэ фэдиз ялгъагъэу хьунхэ алгъэкIышт. Икьэгъагъэхэр жьгъэих, пльыжьышэ-нэгъыфых, фышхьхэм фэдэу пытэу зэхэукошагъэх, сантиметрих фэдиз ялгъагъэу мэхъу. Къэбзэу къыпыкIэрэр гъопчашъо, шэнэбзы. Къэгъагъэ зыщыхьурэр жьоныгъуакIэмрэ мэкъуогъумрэ, игъо зыхьурэр мэкъуогъумрэ бэдзэогъумрэ.

IэээгъукIэ агъэфедэрэр блэкъэбым ылъапс. Загъэхьазырырэр шышхьхьэIу-чъэпыогъу мазэхэр ары. Лъяпсэр къазгъыркIэ къыхатIыкIы, ятIэр пагъэтэкъу, атхьакIы, шъэжынекIэ аукъэбзыш, сантиметри 10 фэдиз икIыхьагъэу зэпаупкIыш, агъэгъушхы. Лъяпсэ гъушхыгъэм мэ пыурэп, ужэ даплъхьэмэ, IукоцIыр зэрешхы, зэпыкIыпIэхэм ятеплъэ пльыжэ-чIыпIашъу.

Щхэпсыбэ зэрэхэлъым фэшI кIэтIый узым (колитым), ныбэузым рIагъэх. Лъы къызыкIоцIыкIыхэрэри рагъашъох (ди-зентерия, язва). КIышъо узхэмкIи агъэфедэ. Лъы къызэрыкIырэ улагъэхэм, лъцIынэ мыхьужьхэм (язвэхэм) ашафэ.

Iэээгъур зэрашIырэр: псэу рагъахьорэм ызыпIанэ фэдиз блэкъэб лъэпсэ гъэгъугъэ халъхьэш, къагъажьо. ЗыучыIыжыкIэ, жьопсыр кIагъэчъыжы.

Орыжъ шыбжыый
(горец перечный)

Псыхьо кIэйхэм, орыжъ ныбэхэм, мэкъухэшъо псыкIэ-псылэхэм, гъогунапцэхэм, хэкигъэ-къуцIэхэм къащэкIы. Сантиметр 20 — 60 фэдиз илгъагъэу къэкIы, шыбжыыйм фэдэу стыр. Ищэпкэ занкIэ, пльыжьыш, икьутамэхэр пырацэх. Икьэгъагъэхэр жьгъэих, фыжыых е пльы-

жышхэ, кIыцэ пIуакIэу зэхэтэу, сантиметри 10 фэдиз якIыхьагъэу, ашхьапэ къэуфагъэу къэгъагъэхэр къыпэкIэх.

Шыбжыыеу къыпыкIэхэрэм кIэнкIэ пльышъо яI, IукIыхьэх, шIуцIэх е чIэпIэ-шIуцIашъох. Мэкъуогъум къэгъагъэ мэхъу, шышхьхьэIу-лоньгъо мазэхэм адэжэ шыбжыыйхэм ягъо мэхъу.

Лъяпсэм фэшхьафхэр IэээгъукIэ агъэфедэх. Шыбжыый шэпкыер шэмэджкIэ е гъупчэкIэ рахыкIыш, шымышц уцэу къыхэфагъэхэр хашыпыкIых. ЗаупкIэрэр икьэгъагъэхэр къызэIуи-хьхэ зыхьукIэ ары. КIэбзэу къабзэм шьопхъэу тыратакъош, цагу жьаум е кIашъом шагъэгъу.

ИжыкIэ къыщегъэжыагъэу орыжъ шыбжыыйр лъыр рагъэубытыжынымкIи агъэфедэ. Лъыр къызыкIоцIыкIыхэрэр джэмышхым изэу зыщэ-зыплIэ мафэм рагъашъох.

Уч Iэээгъур зэрагъэхьазырырэр: псэу рагъахьорэм ызыпIанэ фэдиз шыбжыыйр къулэ зэхэлъ халъхьэш, къагъажьо. ЗыучыIыжыкIэ, псыр кIазыкIыжы.

Чъыгай (дуб
обыкновенный)

Тимэмэ бэу къахэкIэ. IэээгъукIэ агъэфедэхэрэр чъыгъе ныбжыкIэхэмрэ къутэмэ къыгокIэгъагъэхэмрэ акIышъу ары. Гъэтхэпэу чъыгаер къызыщытIэмырэм дэжэ кIышъор къытырахы. Миллиметрих нахь Iужьоу пхъэцхэр къызтекIэгъэ чъыгъашъор Iэээгъу хьужьырэп. Жьау жьыбгъэуапIэм шыбгъэгъун фае, сапи темыгъахьэу ыкIи умыгъэуцIынэу. Чъыгъэшъо гъугъэр зэпыкIэу мэхъу.

Чъыгъашъом щхэпс бэу хэлъ. Цэлышъохэр махэ хьухэмэ, Iушхьхэмрэ чыишхьхэмрэ ятэхэмэ (воспаление хьухэмэ) чъыгъе пхъэпс жьуагъэр адагъэчъыхьэ. А псы дэдэм ныбэ ыкIи кIэтIый уз зыIэу лъы къызыкIоцIыкIыхэрэри, ныбачэхэри рагъашъох.

Iэээгъур зэрашIырэр: псэу рагъахьорэм ызыпIанэ чъыгъэшъо гъэгъугъэ халъхьэш, агъажьо. Жьопсыр кIагъэчъыжыш, джэмышх зырызэу не-пэ щэ сымаджэр рагъашъо.

Къоны
(коруандр)

Тихатэмэ бэу ашашIэ. Мэкъуогъум къэгъагъэ къэхъу, бэдзэогъум игъо мэхъу. Къон дагъэм зэзыпсыр цIыфым хегъэ-кIы, кIоцI узыр нахь егъэбыау, улагъэхэр нахь шIэхэу егъэхьужых.

Бзыфы (липа)

ИжыкIэ ар щэбзашэм кIэу шIуалъхьэщыгъэ. IэээгъукIэ агъэфедэрэр бзыфым икьэгъагъэ ары. КIэдзэу къабзэу фашIыш, цагу жьау къабзэм къэгъагъэхэр шагъэгъух. Къэгъагъэхэр тэкъожыным нэсэу бгъэгъупэхэ хьуштэп.

Плъыр-стыр хьугъэмэ пкIэнтIэхэф уцэу бзыф къэгъагъэр агъэфедэ. Iэээгъур зэрашIырэр: жьгъэу упкIэтэгъэ бзыф къэгъагъэу джэмышхым изыр псы стэканэу къажьорэм хатакъо. КъызытежъокIэ, такыкIэ 20 фэдизрэ шагъэтыш, шыбзэ нэдкIэ жьопсыр кIазыкIыжыш, ешъох.

Пшэсэн
(крапива)

Пшэсэныр къэгъагъэ зыщы-хьуштым дэжэ ытхьапэхэр къыпачых. Бгъэгъэ чIэгъ горэм е кIашъом, тыгъэ тырамыгъапсэу, пшэсэн тхьапэхэр шагъэгъух. Загъэгъухэрэ нэужым ушIуцIыгъэ ыкIи гъожышэ хьугъэ тхьапэхэр, шкъояфэхэр, пшэсэн шэпкыу къыхэфагъэхэр ыкIи къэгъагъэхэр хашыпыкIыжых.

Тхьабылымрэ кIэтIымрэ лъы къарыкIы зыхьукIэ, пшэсэнпыс рагъашъох.

Зэрагъэхьазырырэр: тхьэ-пипшI-пшIыкIуцI стэканым псэу къажьорэм хатакъо, такыкIы 10 шагъэтыш, жьопсыр къыкIазыкIыжы. ЗыучыIыжыкIэ, джэмышхышхьхэ зырызэу мафэм 3 — 4 ешъох. Пшэсэн тхьэпэпс кIэфыгъэм лъы къызыдэхьхэрэр шайджэмышхышхьхэ зырызэу мафэм щэ рагъашъохэуи мэхъу.

Отэбэч (ива)

Отэбэ пхьашъор IэээгъукIэ агъэфедэ. Отэбэч ныбжыкIэмэ пхъэпс къахьхьэу зыщыригъэ-жэным дэжэ, гъэтхэпэм, пхьашъор тырахы. Пхъэшъо техыгъэр тыгъэкIэ агъэгъу. Техьагъу уз зыIэм пльыр-стырыр кIифынэу ары отэбэ пхьэжъопсыр зэрагъэфедэщыгъэр.

Iэээгъур зэрагъэхьазырырэр: пхъэшъо гъугъэ гъэушкIоигъэ грамми 10 — 15 фэдиз псы стэканым халъхьэш, къагъажьо. Джэмышхышхьхэ зырызэу мафэм 3 — 4 ешъох.

Хьабзэгупэ
(подорожник)

Къэгъагъэ къызыхьурэр мэлъыфэгъу-мэкъуогъу мазэхэм адэжэ. Ытхьапэхэр зэрэшхуантIэу къыпачыхэш, алъэсыхэш, кIэдзэу къабзэу горэм шьопхъэу тыратакъо, жьау чIыпIэ горэм шагъэгъу. ЗагъэгъухэкIэ, гъуапчэу хьугъэ тхьапэхэмрэ тхьэпэ бгъотагъэхэмрэ хатэ-къужых. Ныбэ ыкIи кIэтIый узхэм (гастрит, колит) арегъэх.

Ащ паекIэ псы гъэгъогъэ стэканым уц гъэгъугъэ джэмышхышхьхэ хатакъош, такыкIэ 15 фэдизрэ зэхэгъэлъы. Ащ псэу къыкIэкIырэм джэмышхышхьхэ зырызэу мафэм 3 — 4 ешъох. А уз дэдэхэмкIэ нахь Iэээгъу хьурэр хьабзэгупэ къычыгъагъэм кIэфыгъэ псыр ары. ШхэнхэкIэ такыкIэ 15 — 20 иIэу а псым джэмышхышхьхэ зырызэу мафэм щэ ешъох.

Улагъэ кIыжыгъуае релэ-зэнхэмкIэ, корэшъум шыныр къырырагъэщынымкIэ а уцыпс дэдэр агъэфедэ, тхьэпэ цIынэхэри, къабзэу алъэсыхэш, атыралъхьэ.

Тхьаркъожъ
(лопух)

Къэгъагъэ зыхьурэр мэкъуогъу-бэдзэогъу мазэхэм адэжэ. IэээгъукIэ агъэфедэрэр ылъапс ары. Лъяпсэр къыпаупкIыш, аулэрэпхьыхьэ, ятIэр пагъэтэкъуш, алъэсы. Агъэгъуным къыпэу лъэпсэхьохэр зэгъагъэчых. Жьаум (кIашъом е бгъэгъэ чIэгъым) шагъэгъу.

ПкIантIэр, псыр цIыфым къыхифинэу ары IэээгъукIэ зэрагъэфедэрэр. Грамм 15 — 20 фэдиз псы стэканым хатакъош, къагъажьо ыкIи жьопсым джэмышхышхьхэ зырызэу 3 — 4 мафэм ешъох.

Шхьащыр икIы хьуми тхьаркъожъ жьопскIэ, зы мафэ тырагъашIэзэ, шхьхэр афыкIэ.

Щысэ атырахы

Адыгэ Республикэм и Лъэпкъ театрэ Хэгъэгъу ззошхом Теклоньгъэр кызыщыдагыгъэр илээс 65-рэ зэрэхъуэгъэм фэгъэхыгъэ спектаклэхэр, къэшлыгъо зэфэшхьафхэр мыгъэ кыгъэлъэгъуагъэх. Бжыгъэм тикъуаджэхэм лыхъужьыгъэм ехьыллэгъэ театрализованнэ къэшлыгъохэр ащыклощтых.

Театрэм иактрисэ ныбжьыкълэхэр патриотическэ, интернациональнэ пуныгъэм фэгъэхыгъэ спектаклэхэм ахэлажьэх. Дзэ-клол шъуашэхэр ащыгъэу пчэгум кызыхьэхэклэ Хэгъэгъу ззошхом иилээсхэр нэгум кыклагъэуцох. Адыгэ Республикэм изаслуженнэ артисткэу Гьонэжыкыо Асыетрэ театрэм иактрисэу Батыжъ Фатимэрэ ныбджэгъуныгъэу здырлэр ялофшлэн шыпхырашы.

Зэпшгъэбгъэхэр зэгъусэхуэ

спектаклэм ахэлажьэх. Патриотическэ пуныгъэм ехьыллэгъэ ордэхэр къало зыхьуклэ ролэу къашлырэм зэрэхъэхэрэ шыкълэр бэмэ агъэшлагъо.

— Сиклэлэцлыгъум кыщегъэжыагъэу ордэ къэсэлэ, — кълэуатэ Батыжъ Фатимэ. — Лыхъужь ордэхэр программэм зэрэхэтхэр дэгъу. Тэ, ныбжьыкълэхэм, зор тымылгъэгъуэм, тинэнэжъ-тэтэжъхэм гъогу хьылъэу къаклугъэм тыщыгъуаз.

— Уихэку, уихэгъэгъу зэрэ-

бгъэлаплэхэрэр театрэм иамалхэмклэ цыфхэм алгыбгъэлэсыным пае спектаклэ дэгъумэ уахэлажьэ пшлоигъошт, — ело АР-м изаслуженнэ артисткэу Гьонэжыкыо Асыет. — Къэклошт уахътэм

тэлытагъэу тилофшлэн зэхэтэщ, опыг зилэ артистхэм щысэ атэтэхы.

Сурэтым итхэр: АР-м и Лъэпкъ театрэ иартисткэхуэ Гьонэжыкыо Асыетрэ Батыжъ Фатимэрэ.

ЗЭКЪОШНЫГЪЭМ ИГЪОГУХЭМКІЭ

«Мыекъуапэ инэфыльэхэр» шыуджыщтых

Дунэ фольклор фестивалэу Тыркуем щыклорэм лъэпкъ къэшгъокло ансамблэу «Мыекъуапэ инэфыльэхэр», къуаджэхуэ Тэхъутэмыкыуаерэ Шынджыерэ япашэхэр, Адыгэ Хасэм хэтхэр, нэмыкълхэри хэлажьэх.

Адыгеим иллыкълэхэр гъогу зыщытхьанхэм гушыгъэу тафэхьугъ. Тэхъутэмыкыое псэуплэм ипашэу Лышэ Мэдинэ, къуаджэм инароднэ депутатхэм я Совет итхьаматэу Шъэуапцэкъо Азэмат, Тэхъутэмыкыуае щызэхашгъэ Адыгэ Хасэм итхьаматэу Шъэуапцэкъо Иляс, Шынджые псэуплэм ипашэу Пратэкъо Муслым, фэшхьафхэм тызэрэагъэгъозагъэу, Тыркуемрэ Адыгеимрэ арыт адыгэ къуаджэхэм зэпхыныгъэхэр агъэпытэщтых.

— Тыркуем иадыгэ къуаджэхуэ Тэхъутэмыкыуаерэ Шынджыерэ тырагъэблэгъагъ, — ело Адыгэ Хасэм итхьаматэу Шъэуапцэкъо Иляс. — Нахьыпэклэ тызэлуклэу, тилофхэр кызыэфтлэуатэхуэ зэп кызыэрэхэклыгъэр. Шылэныгъэм изытет кыдэтлытэтээ, дгъэцэклэн

тлэкълыштхэм тызэдэгупшысагъ.

Егъэзыгъэклэ хэкур абгыни, Тэхъутэмыкыуаерэ Шынджыерэ адэхэр Тыркуем икыжыгъагъэх. Зэпэгунэгъоу тыхку щыпсэуштыгъэ къоджитлур Тыркуем зэфэм, зэпблагъэхуэ зэрэтлысыгъэхэм гушылагъо хагъуатэщтыгъ. Адыгэмэ гъунэгъум егъашлэ мэхъэнэ хыхыгъэ ратыштыгъ. Лъэпкъым ишэн-хабзэхэр Тыркуем щылабгъэклогъагъэх, зэгъунэгъу къуаджэхэр зэгурьлоу Тыркуем щэпсэху.

Къуаджэхуэ Тэхъутэмыкыуай, Шынджый

— Тыркуем ит адыгэ къуа-

джэхуэ Шынджыерэ Тэхъутэмыкыуаерэ сашылагъ, — кълэуатэ Урысыем ижурналистхэм я Союз хэтэу Тхьаркыохъо Сафьет. — Шынджые шыщ адыгэ нэнэжыым Іанэ кытфызэлуйи, тигъашхэ шлоигъоу кызыэрэтпэгъоклыгъагъэр сшыгъушшэрэп. Янэ кылыфгыгъэм сыфигъадэу кыспэгъоклы, адыгабзэклэ тызэдэгупшысагъ.

Тыркуем ит адыгэ къуаджэхуэ Тэхъутэмыкыуаерэ Шынджыерэ адэх тилгъэпкъэгъухуэ хэкум кызыгъэгъэжыы зышлоигъомэ Адыгеим икыжыгъэхэр алулэщтых. Хэкум кызыклогъыхэкклэ зычлэсынхэ алэкълышт унэхэр ягъэгъотыгъэным фэшл Іэпылэгъу аратышт, нэмыкъл Іофыгъохэмклэ яшлуа-

гъэ арагъэклыным фэхъазырых.

Ансамблэу «Мыекъуапэ инэфыльэхэм» яхудожественэ пашэу, АР-м инароднэ артистэу Къулэ Мыхьамэд дунэ фольклор фестивалым апэрэп зэрэхэлажьэхэр. Къалэу Бурсэ пэмычыжъуэ фестивалыр щызэхашгъэшт. Тиныбжыкълэхэр ащ кыщышпоштых.

— Адыгэ къуаджэхэм ташы-Іэшт, тилгъэпкъэгъухэм тафэуджышт, — кытилуагъ Къулэ Мыхьамэд. — Адыгэ къашгъомэ афэгъэхыгъэ къэбархэр къафэ-Іотэщтых.

Адыгеимрэ Тыркуемрэ якъуаджэхуэ Тэхъутэмыкыуаерэ Шынджыерэ япашэхэр зэлуклэщтых, зэзэгъыныгъэхэм аклэтхэщтых. Адыгэ Республикэм инэмыкъл къуаджэхэмклэ ар щысэшлу хуэнэу тэлъытэ. Хьакурынэхьаблэ, Кошхьаблэ, нэмыкъл къуаджэмэ ащ фэдэ зэпхыныгъэхэр загъэпсыхэкклэ зэкъошныгъэм игъогу дгъэпытэшт. Гушылэным тыхэклыныш, тилофшлагъэхэм татэгущылэныр игъо хуэгъэу тлытэшт.

Сурэтым итыр: ансамблэу «Мыекъуапэ инэфыльэхэр» къэшшо.

ФУТБОЛ. УПЧІЭХЭМРЭ ДЖЭУАПХЭМРЭ

Сыдигъуа зешлагъэхэр?

Дунаим футболымклэ изэнэкъокъухэр 1930-рэ илээсым кызыщыдагыгъэу зэхашх. Гъэзетеджэхэм яшлоигъоныгъэхэр кыдэтлытэтэхээ, зэнэкъокъухэр зыщыклогъэ хэгъэгъухэрэ хагъэунэфыкълэрэ чыплэхэр кыдэзыхыгъэхэрэ кыхэтэуы.

Дунэ зэнэкъокъухэр зыщыклогъэ хэгъэгъухэр:

1. 1930-рэ илээс — Уругвай
2. 1934-рэ илээс — Италиер
3. 1938-рэ илээс — Франциер
4. 1950-рэ илээс — Бразилиер
5. 1954-рэ илээс — Швейцариер
6. 1958-рэ илээс — Швециер
7. 1962-рэ илээс — Чили
8. 1966-рэ илээс — Англиер
9. 1970-рэ илээс — Мексикэр
10. 1974-рэ илээс — ФРГ-р
11. 1978-рэ илээс — Аргентинэр
12. 1982-рэ илээс — Испаниер
13. 1990-рэ илээс — Италиер
14. 1994-рэ илээс — США-р
15. 1998-рэ илээс — Франциер
16. 2002-рэ илээс — Къыблэ Кореер ыкІи Японие
17. 2006-рэ илээс — Германиер
18. 2010-рэ илээс — ЮАР-р
19. 2014-рэ илээс — Бразилием шыкІошт.

20. 2018-рэ илээс — ?

Чемпион хуэгъэхэр

- 1930-рэ илээс — Уругвай
- 1934-рэ илээс — Италиер
- 1938-рэ илээс — Италиер
- 1950-рэ илээс — Уругвай
- 1954-рэ илээс — ФРГ-р
- 1958-рэ илээс — Бразилиер
- 1962-рэ илээс — Бразилиер
- 1966-рэ илээс — Англиер
- 1970-рэ илээс — Бразилиер
- 1974-рэ илээс — ФРГ-р
- 1978-рэ илээс — Аргентинэр
- 1982-рэ илээс — Италиер
- 1986-рэ илээс — Аргентинэр
- 1990-рэ илээс — ФРГ-р
- 1994-рэ илээс — США-р
- 1998-рэ илээс — Франциер
- 2002-рэ илээс — Бразилиер
- 2006-рэ илээс — Италиер
- 2010-рэ илээс — Испаниер

СССР хэгъэгъоу тызыщыпсэуштыгъэм 1966-рэ илээсым япллэнэрэ чыплэр Англием кыщыдыхыгъагъ. Ащ нахь лъагъу тифутболистхэр зыкІи дэклогъэхэп. Урысыем ихъшыпыкІыгъэ футбол командэ дунаим икІэхуэ зэнэкъокъухэм ахэлэжъэнэу аужырэ илээсхэм фитыныгъэ кыдыдын ылгъэкІыгъэп. Ащ фэшл ЮАР-м

тихэшыпыкІыгъэ командэ агъэкІуагъэп.

2014-рэ илээсым зичэзыу дунэ зэнэкъокъухэр Бразилием шыкІоштых. А зэлуклэгъумэ тикомандэ ахэлэжъэным пае пэшлорыгъэшшэ ешлэгъухэм теклоньгъэр кыщыдыдын пае.

2018-рэ илээсым футболымклэ дунэ зэнэкъокъур зыщызэхашгъэшт хэгъэгур кыхэхыгъэгоп. Урысыем зэнэкъокъухэр щызэхашхэнхуэ футболымклэ типащэхэр клэлэлуэгъэх. 2010-рэ илээсым тыгъэгъазэм и 2-м футболымклэ дунэ федерациер Іофхэм ахэплгъэшт, хэгъэгоу зыщыкІоштыр кыыхахышт.

Европэм ичемпионхэр

1. СССР — 1960-рэ илээс
2. Испаниер — 1964-рэ илээс
3. Италиер — 1968-рэ илээс
4. ФРГ — 1972-рэ илээс
5. Чехословакиер — 1976-рэ илээс
6. ФРГ — 1980-рэ илээс
7. Франциер — 1984-рэ илээс
8. Голландиер — 1988-рэ илээс
9. Франциер — 2000-рэ илээс
10. Грециер — 2004-рэ илээс
11. Испаниер — 2008-рэ илээс.

Европэм изэнэкъокъухэм СССР-м яІонэрэ чыплэр гъогъгуишэ къащыдыхыгъ. 2008-рэ илээсым Урысыем ящэнэрэ чыплэр кыфагъэшшошагъ.

НэкІубгъом итхэр зыгъэхъазырыгъэр ЕМТЫЛЪ Нурбий.

Зэхэзыщагъэхэр:
Адыгэ Республикэм и Къэралыгъо Совет — Хасэр, иминистрэхэм я Кабинет

Къыдзыгъэкълэр:
Адыгэ Республикэм лъэпкъ Іофхэмклэ, ІэкІыб къэралхэм ащыпсэурэ тилгъэпкъэгъухэм адырлэ зэпхыныгъэхэмклэ ыкІи къэбар жугъэм иамалхэмклэ и Комитет
Адресыр: ур.Крестыанскэр, 236

**Редактор
шхьаІэм
иапэрэ гуадзэр
АУЛЪЭ
РУСЛЪАН**

**Редакциер
зыдэщылэр:**
385000,
к.б. Мыекъуапэ,
ур. Первомайскэр,
197.

Телефонхэр:
приемнэр:
52-16-79,
редактор шхьаІэм
иапэрэ
гуадзэр:
52-49-44,
редактор гуадзэр-
пшгъэдэкІыжъ зы-
хырэ секретары:
52-16-77.
E-mail:
adygvoice@mail.ru

**Зыщаушыхъаты-
гъэр:**
Урысые Федерацием
хэутын Іофхэмклэ,
телерадиокэтэтин-
хэмклэ ыкІи зэлъы-
ІэсыкІэ амалхэмклэ
и Министерствэ
и Темыр-Кавказ
чыплэ гъэлоры-
шлэл, зэраушыхъа-
тыгъэ номеры
ПИ №10-3892

Гъэзетым кыхиу-
тыхэрэм мышгып-
къагъэу къахафэ-
хэрэмклэ къэзыт-
хыгъэхэм пшгъэдэ-
кІыжъ ахы. Къа-
тхэхэрэмрэ гъэзе-
тым щылажьэхэр-
рэмрэ яепІыкІэ
зэтемыфэн ылгъэ-
кІышт. Гъэзет-
еджэхэм кыт-
фагъэхырэ тхы-
гъэхэр зэхэтфы-
хэрэп ыкІи къэ-
зытхыгъэхэм
алэкІэдгъэхъа-
жыхэрэп.

Зыщыхаутырэр
ОАО-у
«Полиграф-ІОГ»,
385000,
к.б. Мыекъуапэ,
ур. Пионерскэр,
268

**Пчъагъэр
4480
Индексхэр
52161
52162
Зак. 2094**

Хэутыным
узщыкІэтхэнэу щыт
уахътэр
Сыхъатыр 18.00
ЗыщыкІэтхэгъэхэ
уахътэр
Сыхъатыр 18.00